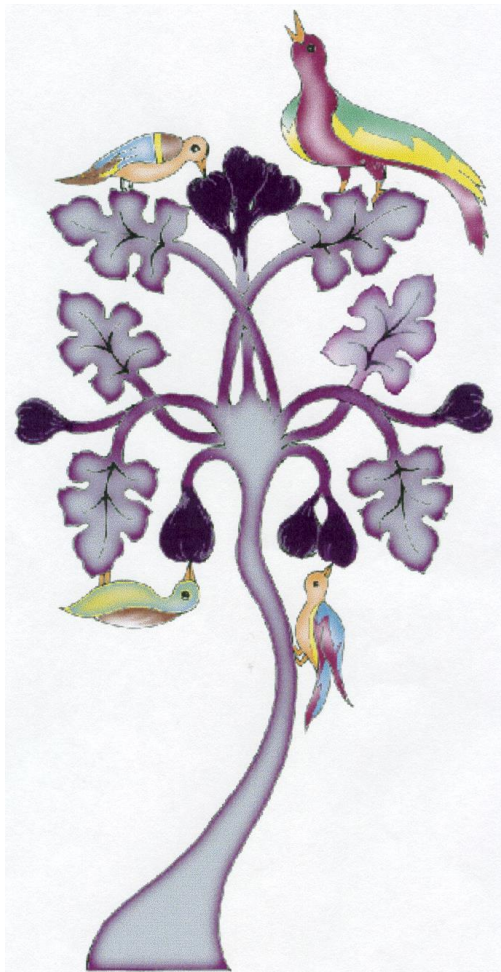

FIGUEROLES D'ALCALATÉN

BALLS I COSTUMS

Amadeu Porcar i Hueso
Hèctor Gozalbo i Gil
Vicent Pallarés i Pascual

**Amadeu Porcar i Hueso
Hèctor Gozalbo i Gil
Vicent Pallarés i Pascual**

FIGUEROLES D'ALCALATÉN

BALLS I COSTUMS

Any 1999

Edita: Els propis autors

Dibuix i disseny de portada:
Raquel Cano i Bagán

Coordinador i assessor del treball:
Àlvar Monferrer i Monfort

Partitures de música:
Ximo Albiol i Albiol
Neus Bagán i Torner

Assessor lingüístic:
Josep Vicent Garcia i Tomàs

Dipòsit Legal: CS-346-1999

Imprimeix: *Impremta Rosell de Castelló S.L*
carrer Benicarló, 5 – Castelló
Tel. 964 22 47 06

PRÒLEG: DE COM UN POBLE POT GUANYAR LA FAMA I UN BON NOM.

L'etnologia valenciana està per fer. A hores d'ara, no podem dir que ningú se n'haja ocupat de recollir d'una manera sistemàtica el tresor dels nostres costums populars i tradicionals i presentar-lo sota una perspectiva unificada. No en falten, però, d'antecedents. Si més no, penseu en els nostres etnòlegs i folkloristes de qui va copiar Joan Amades, un dels grans folkloristes i etnòlegs catalans de qui tots n'haureu sentit parlar, de vegades amb una lassitud típica en ell: mossèn Joaquim Martí Gadea pel que fa a les comarques centrals, el lletraferit alteà Josep Martínez i Martínez referent necessari de les comarques de la Marina, l'autor de l'Oncle Canyís en relació amb les comarques del Vinalopó, el baró d'Alcahalí, amb les seues aportacions sobre la música antiga i sobre el Maestrat, els primers col·laboradors de la revista *Ayer y Hoy*, del *Butlletí* de la Castellonencs i d'altres publicacions que sovintejaren al Castelló del primer terç del segle XX, i algun altre. Caldria afegir els homes de la Renaixença i els seus predecessors immediats (els fills de la morta viva) que en foren multitud i un llarg etc., que ara no és el temps ni el lloc adequat d'enumerar-los.

N'hi ha més encara. Qui intente fer aquest recull sistemàtic, caldrà que repasse acuradament les obres dels clàssics que han estat molt desaprovechades fins ara: els sermons de sant Vicent Ferrer, els tractats de Francesc d'Eiximenis, les obres de sor Isabel de Villena i Jaume Roig, el Tirant lo Blanc, i un altre llarg etc., que inclou, a més a més, els nombrosos col·loquis i xascos -dues especialitats típicament valencianes- i els primers reculls de paraules en la nostra llengua, com el *Liber elegantiarum* de Joan Esteve, publicat per Germà Colón, i el *Thesaurus puerilis* d'Onofre Pou.

A tot això n'hi haurà que afegir els intents contemporanis, gairebé tots ells d'ençà de la Guerra Civil, però, sobretot, els dels últims temps,

que han anat llaurant el camp pràcticament verge de les tradicions transmeses per via oral i escorcollant papers i documents antics amb una metodologia acurada.

Entre aquests últims, us ho puc dir amb la veu ben clara i ferma, la gent de Figueroles tindrà un lloc destacat. Les petites publicacions, que aneu abastant poc a poc i amb molt de treball i cura, us l'estan proporcionant, de manera que serà necessari conèixer-les i tenir-les en compte, no tan sols per a referir-se a aquesta comarca tan volguda de tots nosaltres que és l'Alcalatén, ans també per a totes les comarques valencianes i, en general, les de la nostra àrea cultural.

Jo us empeny a prosseguir la tasca que heu mamprés i us felicite de tot cor. I em permetreu que hi faça una referència especialment cordial, tot i que siga minsa, a Amadeu Porcar i Hueso, a qui no li dolen penyores i esforços per a seguir-la.

Sou com a poble un exemple a seguir, baldament que pugueu pensar d'una manera equivocada que no us serà mai reconegut com us mereixeu. Si més no, l'important és fer-ho i si, a més, us divertiu i ho passeu bé, encara millor. Tingueu la seguretat que aquest lloc destacat a què m'he referit, us serà reconegut aviat.

En definitiva aquesta mostra sobre balls, com les que l'han precedida sobre altres temes (goigs, masos i molins i Santíssim Crist), són el millor servei que podeu fer al vostre poble, als vostres fills i néts, i a tot el país.

Àlvar Monferrer i Monfort

INTRODUCCIÓ

La vida i els costums de les col·lectivitats sofreixen transformacions amb el discórrer del temps, més o menys profundes i radicals segons el signe de cada època. Al llarg del present segle, i principalment a partir de la dècada dels anys seixanta, molts dels costums, han passat a l'àlbum dels records. Altres, pel contrari, només reviu momentàniament amb ocasió de les festes i commemoracions locals més importants, per a tornar de nou a l'ostracisme.

Indiscutiblement, el desenvolupament econòmic ha sigut la causa principal d'aquesta transformació i pèrdua de festes, costum i balls. Encara que no es pot negar, que per mitjà d'ell, s'han produït grans intercanvis culturals entre els diversos pobles que habiten el món. Així mateix, ha proporcionat un augment considerable dels mitjans de comunicació, que han creat cultura, però també incitacions a costums estranys. Aquests corrents internacionals estan aconseguint, a poc a poc, els seus propòsits d'unificar-lo tot: vestits, balls, cançons, aliments, costums socials, etc. Amb això, indubtablement, estan fomentant la destrucció de les diverses cultures primitives, que encara avui en dia subsisteixen penosament dins d'alguns estats i, d'una manera molt més alarmant, intenten reduir a no-res els diferents costums i llengües de les nacions minoritàries ètnicament.

En aquest treball tractarem de recopilar i d'esbossar tan sols una part d'aquesta faceta social, que són els balls que antigament es ballaven a Figueroles d'Alcalatén, per a donar-los a conèixer, sobretot, a la gent jove del poble. Dissortadament alguns d'ells han desaparegut completament i, per tant, és pràcticament impossible fer un estudi exhaustiu sobre ells, quedant fora de tota contemplació detalls i matisos que seria molt interessant de consignar.

Els balls que es ballaven antigament a Figueroles eren: la **Jota**, la **Seguidilla** i el **Fandango**, que anaven acompanyats de la rondalla. A les festes més grosses es ballava també el **Ball de Plaça**, al ritme de la dolçaina i del tabalet. Així com el **Ball de Tres**, que és més o menys com la Jota, però, en compte de ballar-lo per parelles, ho feien en

grups formats per dues dones i un home. Aquest es ballava, indistintament, al so de la dolçaina i el tabalet o de la rondalla.

Però sense dubte els dos balls més importants, típics i tradicionals que té el nostre poble són: **El Ball de Figueroles**, conegut també popularment com el "*Ball de l'Anguila*", i la **Dansa del Prim**. L'origen dels quals, per ara, és totalment desconegut, no podent-se precisar amb certesa en quina època van nàixer, ni quines modificacions han patit amb el pas dels anys.

Des d'ací volem agrair a totes les persones, que, amb la seua col·laboració, han fet possible la recopilació dels nostres balls: *Maties Cuevas i Herrero, Joan Gil i Hueso, Maria Bernat i Cabedo, Francesc Safont i Gregori, Ximo Albiol i Albiol, Neus Bagán i Torner, Ruth Martínez i Ros, Ramon Falomir i Pallarès, Manuel Beltran i Gallén, Maria Teresa Nebot i Bernat, Fructuós Cano i Bagán, Josep Cazador i Bachero, Teresa Gil i Cabedo, Vicenta Cazador i Fornas, Josep Safont i Robres, Vicent Vilar i Escrig, Lola Porcar i Vilar, Francesc Nebot i Úrsula, Maria Elisabet Gil i Batalla, Margarida Ribes i Granell, Josefina Bernat i Cabedo, Carme Saenz de Navarrete i Chiva, Consolació Garcia i Gozalbo, Raquel Cano i Bagán, Josep Vicent Garcia i Tomàs, Alvar Monferrer i Monfort i el Periòdic Mediterráneo.*

Així com a les diferents entitats, que, amb el seu suport econòmic, patrocinen l'edició d'aquest llibret: *Fusteria la Saera, Papereria i Llibreria Salvador, Caixa Rural Credicoop, Panaderia i Pastisseria Joan Martínez, Hotel el Prat, Complex Susan-2, Mobles Vaya, l'Ajuntament de Figueroles, Amics de l'Alcalatén, Televisió Castelló, Vicent Pazos Blanco, Basar Dolors i Rafael Miralles.*

EL BALL DE FIGUEROLES

Història

El ball de Figueroles és un ball que es ballava tots els anys a la plaça de l'Església, durant les festes patronals en honor a Sant Mateu i les Sagrades Relíquies. Per mitjà d'ell, les parelles que anaven a casar-se es comprometien davant de tot el poble. És a dir, quan una parella aconseguia l'autorització paterna per a casar-se, ballaven junts aquest ball; així demostraven públicament, que les seues respectives famílies estaven totalment d'acord amb el seu festeig, i indiscutiblement amb el seu posterior casament.

Amb el pas dels anys, va anar degenerant-se i convertint-se en un simple Ball de Plaça. L'última vegada que es va ballar fou en l'any 1932, en

En 1986 l'Ajuntament de Figueroles intentà crear un grup de ball local, però aquest ambiciós projecte no va collar. Foto : **Margarida Ribes i Granell**

la inauguració de la font de la plaça. En 1979 Amadeu Porcar i Hueso portà a terme la seua recopilació, entre les persones més velles del poble. Una menció especial mereixen les senyores Josepa Porcar i Porcar i Maria Teresa Rubio i Cazador, gràcies a les quals es van poder recuperar les

passadetes i la música original. El dia 26 de maig de 1980, després de quaranta vuit anys, precedit d'una extraordinària expectació, novament tornava a ballar-se a la plaça de l'Església el **Ball de Figueroles** (*l'Anguila*), amb la col·laboració del Grup Castelló, Danses i Cançons.

Enquadrament dins de la Festa

La vespra de Sant Mateu, els xics es reunien a la plaça de l'Església a les dotze de la nit formant grups per a plantar l'Arc de Sant Mateu. (Possiblement és una tradició que data del segle XV). Aquests anaven per

Actualment encara segueix viu el costum de plantar l'Arc de Sant Mateu, la nit del dia 20 de setembre. Foto: **Josefina Bernat i Cabedo, any 1932**

totes les hortes del terme agafant tota mena de fruits: raïm, melons, carabasses, tomaques, panís, etc. Tot això després ho portaven a la plaça i allí, amb canyes i rames de matissa, recobrien diversos troncs, els quals adornaven també amb flors de tela i paper, que les xiques prèviament havien fet. Amb ells formaven l'Arc de Sant Mateu, emplaçant-lo davant de la porta de l'església parroquial; aquest normalment estava constituït per quatre arcades, i de cadascuna d'elles i en la façana de l'església on està ubicada la imatge del sant, penjaven i dipositaven els fruits. Amb els quals

li feien una ofrena al patró de tots els productes que collien per les hortes del poble, demanant-li d'aquesta forma que les protegira i les alliberara de les tempestats danyoses i, sobretot, de les pedregades.

Antigament, de la mateixa manera, adornaven amb una arcada de matissa i fruits la porta de la casa abadia i la de l'alcalde. I als balcons de les cases on vivien xiques joves també penjaven fruits. Si alguna d'elles havia rebutjat algun pretendent, aquest li penjava una carabassa de bacó ben llarga i grossa. Pel contrari, si l'havia acceptat, llavors li penjava tota mena de fruits i una col. (Aquest costum va desaparèixer fa un bon grapat d'anys. I a partir de la dècada dels anys setanta, les xiques, a poc a poc, han anat incorporant-se a la festa i ara participen molt activament en la plantada de l'Arc).

El dia 21 de setembre festivitat de Sant Mateu Evangelista,¹ patró del poble, de bon matí el dolçainer realitzava una cercavila, acompanyada d'un bon volteig general de campanes i d'explosions de coets, anunciant la solemnitat del dia. Posteriorment, el rector oficiava la santa missa amb un combregar general i, per la vesprada, la processó desfilava pels carrers habituals. En acabar, la gent es reunia a la plaça formant un gran rogle, asseient-se tots a les cadires que els deixava el veïnat. Enmig es posava dret un home amb una granera a la mà, la qual anava donant a petició dels assistents, i el que la rebia podia dir o fer el que volguera, contava acudits, recitava versos, cantava jotes (normalment eren sempre satíriques o picants) o representava amb uns altres un pas (una espècie de comèdia còmica). Després de sopar, al voltant de les nou de la nit, s'organitzava un gran ball popular a la plaça, i allí, al ritme del tabalet i la dolçaina, començava a ballar-se el Ball de Figueroles (l'Anguila). Primer ballaven les parelles joves, a continuació anaven incorporant-se les parelles ja casades i més tard la jovenalla, que d'aquesta forma aprenien a ballar-lo des de

---

¹Arxiu Històric Municipal de Lluçena. **Llibre dels Privilegis de 1338 a 1820.** (1.1.4, caixa número 48) El document més antic que actualment tenim sobre les Festes Patronals de Figueroles d'Acalatén, està datat a Toledo el dia 12 de març de 1534, i signat per l'Emperador Carles I d'Espanya i V d'Alemanya. El qual a petició del molt il·lustre En Miquel Ximénez d'Urrea, Comte d'Aranda i Senyor de la Tinença de l'Alcaltén, va autoritzar a canviar l'inici de la Fira que en aquell temps es celebrava a Lluçena, al dia 21 de setembre i que tinguera una durada de quinze dies. D'aquesta forma, coincidia plenament amb les festes de Sant Mateu i Sant Miquel.

molt menuts. Al llarg de la nit era interpretat nombroses vegades. Com al poble no hi havia cap dolçainer, tots els anys llogaven al de Tales.

Esquema del ball

Per mitjà del tabalet, donant cops secs, amb intervals de temps no molt distanciat entre si, s'anunciava a les parelles que anava a iniciar-se el ball. Cada xic triava la seua xica respectiva i l'acompanyava al lloc que li pertocava. Primer es formaven dues files, una de dones al carreró del campanar i una altra d'homes al carrer de Sant Mateu, i començaven el ball ballant aprofitant-se una de cara a l'altra al ritme de la dolçaina.

Grup de xics i xiques del poble, que van col·laborar en la recopilació del Ball de Figueroles, any 1980. Foto: **Arxiu Històric de Figueroles d'Alcalatén.**

En el moment que es trobaven, el primer xic ballava amb la primera xica, que era la seua parella respectiva, i després, successivament, amb totes les altres, executant sempre amb cadascuna d'elles els mateixos passos del ball. Les dones efectuaven els mateixos moviments que els homes, però sense moure's del seu lloc. Després la fila dels xics s'emparellava amb la de les xiques, per a intercalar-se. A continuació formant una sola fila i, ballant conjuntament es dirigien tots al centre de la

plaça, on formaven un rogle i, girats de costat cara a cara, cada home tornava a ballar amb totes les dones, fent uns moviments de jota prou ràpids. Donant una volta sencera passaven a la següent balladora. Igual feien les dones, però sense moure's del seu lloc. Tot açò ho realitzaven només al ritme del tabalet. En el moment en què s'intercanviaven les parelles, aquest deixava de sonar durant uns segons.

Immediatament, es tornava a reprendre la música de la dolçaina acompanyada del tabalet i, al ritme d'ella, totes les parelles s'agafaven de

Grup de xics i xiques del poble, que van col·laborar en la recuperació del Ball de Figueroles, any 1980. Foto: **Arxiu Històric de Figueroles d'Alcalatén**.

la mà. Sense desfer el rogle, ballaven un poc amb la punta i el taló del peu. En acabant, tornaven de cap nou al mateix ritme de moviment que al principi, formaven una altra vegada dues files completament paral·leles una de xics i l'altra de xiques, les quals després girant-se cara a cara ballaven totalment emparellades, interpretaven uns passos del ball i donaven una giravolta sobre si mateixos, tant homes com dones, realitzant-lo quatre vegades seguides. El ball finalitzava al mateix ritme que al principi i, amb els mateixos moviments de ball, la fila dels homes se n'anava pel carrer per on havien entrat les dones a la plaça i aquestes pel dels homes.

Música

Es tocava amb dolçaina i tabalet. Tant els balladors com les balladores portaven tots castanyetes, fent-les sonar al ritme de la música.

El Ball de Figueroles

varies vegades || última vegada

I II

I II

Compassos de tabalet amb aire molt viu.-

Torne a començar a ♩ fins a col.locar-se amb dues línies Els Balladors. Després a ♩ i sense fer (Fi) a ♩ un altra vegada.

LA DANSA DEL PRIM

Història

Aquesta dansa es ballava tradicionalment tots els anys, el dia 16 de gener, davant de la casa del Clavari de les festes de Sant Antoni Abat. Amb ella, els joves del poble festejaven d'una forma alegre i espontània la nit de la Matxà, testimoniant-li així el seu afecte i agraïment, per haver-los-hi convidat a participar en la festa.

Es creu que va desaparèixer com a dansa el 1921. En 1979 Amadeu Porcar i Hueso dugué a terme la seua recopilació, entre les persones de més edat del poble, però amb moltes complicacions i dificultats, ja que era molt poca la gent que encara la mantenia viva en el seu record. Especial menció mereixen les senyores i el senyor: Maria Teresa Rubio i Cazador, Antònia Llansola i Moliner, Josepa Porcar i Porcar i Antoni Allepuz i Escrig, que amb molta paciència anaren enllaçant els passos de la dansa i recuperant la seua música original. Després de seixanta anys, gràcies al Grup Castelló Danses i Cançons, de bell nou el dia 22 de setembre de 1981, la **Dansa del Prim** tornava a ballar-se a la plaça de l'Església, durant les festes patronals.

Enquadrament dins de la Festa

A Figueroles d'Alcalatén des de sempre ha gaudit de gran popularitat Sant Antoni. Antigament tenia una confraria molt activa i un altar propi a l'església. Al carrer del Riu, un dels més antics del poble, es conserva encara una capelleta amb una imatge del sant, representat en una plaqueta de ceràmica de principis del segle XIX, pertanyent a la fàbrica del Comte d'Aranda de l'Alcora.

La festa de Sant Antoni, anys enrere començava el dia 15 de gener. De bon matí, el Clavari, acompanyat de la rondalla, anava pels carrers del poble convidant les xiques a anar als forns a pastar els prims. Els xics, formant un nombrós grup, eixien al camp a fer llenya per a la foguera que encenien aquesta nit al cim de la muntanyeta del Tossalet, en honor de Santa Bàrbara. També portaven llenya a la plaça de l'Església, per a cremar-la la nit de la Matxà de Sant Antoni. Els

xiquets també participaven de la festa, tocant esquelles i cantant a la porta dels forns: "**Ací estem si no ens donen prim, no se n'anirem**". Com feien tant de soroll, per a llevar-se'ls de damunt, el Clavari els donava prim, vi i moscatell.

El dia 16 per la nit se celebrava la Matxà. En ella participaven totes les cavalleries del poble. Els genets amb l'atxa a la mà i damunt del bestiar tot guarnit i enflocat, es reunien a la plaça de l'Església. Un cop feta la benedicció, el Clavari victorejava al sant amb els tres vítols de

Benedicció dels matxos a la plaça de l'Església, any 1932.
Foto: **Arxiu Històric de Figueroles d'Alcalatén**.

rigor, després s'organitzava una cavalcada que voltava per tres vegades la població. Davant anaven els tres animals més garrits amb el Clavari de Sant Antoni que portava el guió del sant, i als seus costats dos atxes molt grosses. Pels carrers que passaven, hi havien grans fogueres enceses. En acabar, el Clavari donava el prim a tots els assistents, tres als que portaven matxo i ciri, i un a la gent que anava a peu. I a continuació comboiava amb la dolçaina i el tabalet a ballar als joves la Dansa del Prim, més tard la festa continuava amb un gran ball de jota.

El dia 17 festivitat de Sant Antoni, de matí se celebrava la missa i la processó. En finalitzar aquesta, es cantaven els goigs del sant. Per la

vesprada a la plaça de l'Església i al carrer de l'Alcora s'organitzaven corregudes de matxos, jocs per als xiquets i, sobretot, els esperats castellets. Aquests eren certament la gran atracció de la vesprada. El Clavari lligava per les potes un pollastre i el penjava a una corda, que anava des del campanar fins a la finestra més alta de la casa Abadia. Per a poder agafar-lo els xics joves muntaven castellets, després berenaven tots junts a la taverna. Abans de la guerra civil, eren varies les colles de xics fadrins que es disputaven el pollastre, després, a causa de l'escassetat de joves tan sols formaven una colla.

El Castellet, tornaria a recuperar vigorosament tota la seua esplendor i monumentalitat al llarg dels anys cinquanta, que novament té una altra vegada de quatre a cinc alçades, depenent de l'altura on estigués col·locat el pollastre. La seua decadència va començar a finals de la dècada dels setanta, quan la joventut perd tot l'interés per ell,

El Castellet en 1981. Foto: *Arxiu Històric de Figueres d'Alcalatén*

desapareixent totalment en 1981. Aquest any, era ja només una figura esperpèntica del seu passat gloriós.

La festa de Sant Antoni encara segueix celebrant-se a Figueroles d'Alcalatén, però prou canviada, perquè molts dels costums esmentats han desaparegut completament. Des de fa molts anys, s'encarrega de la seua organització l'Associació de Mestresses de Casa.

Processó de Sant Antoni, any 1990.
Foto: *Arxiu Històric de Figueroles d'Alcalatén*.

Esquema de la dansa

És una dansa on les dones mantenen una preponderància molt per damunt dels homes. En ella, les dones són les que executen la majoria dels moviments i porten totalment el seu control. Els homes, per dir-ho

d'alguna forma, es mantenen en un segon lloc, imitant els passos de la dansa que van realitzant les dones.

Les xiques que volien participar en ella, formaven dues files i es col·locaven darrere del dolçainer. Quan aquest mamprenia a tocar la música, totes el seguien ballant, fins arribar a la casa del Clavari; cada una portava una pala de pastar davall del braç dret, la qual deixaven a la seua porta. Amb ella, pretenien simular la portada dels prims des dels forns a la casa del Clavari.

Després, al ritme del tabalet, les xiques es dirigien on estaven els xics i amb ells formaven diminuts grups. Quan el dolçainer començava a tocar de nou la dolçaina, eixia a ballar la primera parella, la balladora anava davant del ballador, aquest pràcticament la seguia. Aquesta parella donava voltes al voltant dels distints grups de balladors que es formaven. D'aquesta manera anaven incorporant-se darrere les altres parelles que participaven en la dansa formant entre totes una sola fila.

A continuació, girats de costat, formaven una fila recta, llavors deixava de sonar la dolçaina i tots es giraven cap a davant. Però les balladores, al mateix temps, eixien de la fila i avançaven tres passos cap avant, es paraven i realitzaven quatre moviments amb els braços d'esquerra a dreta. Immediatament es reprenia la música de la dolçaina i les xiques passaven fent un ziga-zaga a través dels xics, formant una cinta. Aquests no es movien del seu lloc. Tot seguit, les balladores formant una sola línia se situaven davant dels balladors, deixava de sonar la melodia i el tabalet tocava quatre compassos. Després, novament es reprenia la música amb la dolçaina i totes les parelles realitzaven quatre moviments de jota, donant mitja volta. Les dones passaven a ocupar el lloc dels homes i aquests el de les dones. Per a tornar de nou a intercanviar-se de lloc, només efectuaven tres moviments de jota; tot açò ho executaven quatre vegades seguides.

Immediatament les dones es giraven de costat, i al ritme tan sols del tabalet, avançaven cap al centre de la plaça o del carrer. Quan l'última xica arribava a l'altura de l'últim xic, la dolçaina reprenia la seua música. Els homes, al ritme d'ella, es giraven també de costat i seguien a les dones. Aquestes agafant-se de la mà, formaven un rogle de cara als balladors i ells també en formaven un altre de cara a les balladores, però sense agafar-se de la mà.

La dolçaina, novament deixava de sonar i el tabalet era el que marcava el compàs de la dansa, tocant quatre compassos. A continuació es reprenia la música i tots els balladors, al ritme d'ella, donaven tres passos cap arrere, prenent trencar el rogle de les balladores. Aquestes els seguien, però sense desfer-lo ni soltar-se de la mà. Després eren elles

La Dansa del Prim, any 1980. Foto *Arxiu Històric de Figueroles d'Alcalatén*.

les que anaven cap arrere i els homes les seguien; tot açò ho realitzaven quatre vegades seguides. Una altra vegada el tabalet tocava quatre compassos més, i de nou la dolçaina tornava a sonar. Les parelles realitzaven diversos passos de la dansa. Els components de cada parella, a l'interpretar aquests moviments, s'intercanviaven de posició entre si. És a dir, les dones abandonaven el seu rogle i ocupaven el dels homes, i ells abandonaven el seu i ocupaven el de les dones. Aquests moviments i intercanvis en la dansa els feien quatre vegades seguides.

Posteriorment, els dos rogles es partien pel mig i formaven dues files, només al ritme del tabalet, el qual tocava quatre compassos. Quan ja estaven les dues files completament formades, la dansa es reprenia amb la música de la dolçaina, les xiques efectuaven uns passos de la dansa i es desplaçaven totes cap al centre de les dues files, els xics, al contrari,

s'allunyaven d'elles. Immediatament repetien els mateixos moviments i tornaven a ajuntar-se les parelles, cada una en la seua respectiva fila, sense deixar de tocar la dolçaina. Això ho portaven a terme quatre vegades seguides. Després finalitzava la dansa, abandonaven els balladors i les balladores la plaça o el carrer, intercanviant-se dins de cada fila pròpia al ritme de la dolçaina i el tabalet.

Música

Aquesta dansa era interpretada amb dolçaina i tabalet. Tant els balladors com les balladores portaven tots castanyetes, fent-les sonar al ritme de la música.

La Dansa del Prim

PRIMERA PART

II I

SEGONA PART

II

Detailed description: The image shows a musical score for 'La Dansa del Prim'. It is divided into two parts. The first part, 'PRIMERA PART', consists of two systems of staves. The first system has a treble clef, a key signature of one sharp (F#), and a 3/4 time signature. It contains two staves of music with repeat signs and first and second endings marked 'I' and 'II'. The second system continues the first part. The second part, 'SEGONA PART', consists of three systems of staves. The first system of the second part starts with a repeat sign and a first ending marked 'II'. The second system of the second part continues the melody. The third system of the second part concludes the piece with a final cadence.

EL BALL DE JOTA

Història

Els seus orígens són desconeguts, però és probable que els repobladors cristians que vingueren d'Aragó, després de la reconquesta del Regne de València, per les tropes de la confederació catalano-aragonesa, la portaren al País Valencià difonent-la i ensenyorint-la en una extensa zona geogràfica, en la qual està inclosa la comarca de l'Alcalatén, on ha florit amb les peculiaritats i variants pròpies.

Rondalla de Figueroles i Lluçena, que conjuntament participaren al Pregó de la Magdalena de Castelló de la Plana, any 1945. Foto: **Joan Gil i Hueso**

A Figueroles d'Alcalatén no ha existit mai un grup organitzat concretament de ball que es recorde. Però, si era precís animar algun esdeveniment especial del poble, com per exemple la Plega dels Reis o eixir al pregó de Castelló, llavors sí que s'ajuntaven i formaven un grup prou compacte, amb els músics que volien participar i els millors balladors i balladores del moment.

Aquest any de 1999, Hèctor Gozalbo i Gil conjuntament amb Vicent Pallarés i Pascual, han dut a terme una minuciosa recopilació de la **Jota de Figueroles**, així com de la seua música original. Gràcies a la col·laboració de Joan Gil i Hueso "Camales", Francesc Safont i Gregori, Maties Cuevas i Herrero, Maria Bernat i Cabedo, Ximo Albiol i Albiol, Neus Bagán i Torner, Josep Safont i Robres i Ruth Martínez i Ros.

Gent que ha participat recopilant la Jota, 1999. Foto: *Arxiu Històric de Figueroles*

Enquadrament dins de la festa

El dia 6 de gener, festa dels Reis, és la data en què se celebra a Figueroles d'Alcalatén, un dels seus costums més antics i populars de tots els que encara segueixen vius entre la seua gent.

Antigament, la parròquia de Figueroles era l'església de Sant Salvador del Poble de l'Alcalatén.² Aquest estava situat junt al castell que li

---

²Arxiu Històric de Lluçena. **Llibre de les Concòrdies de 1418 a 1689**. (1.1.4, caixa número 48). En 1.418 com el Poble de l'Alcalatén estava totalment deshabitat, per ordre d'En Ximénez d'Urrea, Senyor de la Tinença de l'Alcalatén, va ser enderrocat i completament destruït. El seu terme se'l repartiren entre l'Alcora i Lluçena. A l'Alcora li pertocà tres quartes parts i els Masos de Costur, la Foia i Araia, i a Lluçena una quarta part i el llogaret de Figueroles.

dóna nom al senyoriu, però en 1348 fou atacat per la pesta negra, i els pocs habitants que aconseguiren sobreviure a la terrible malaltia, la major part d'ells, fugiren i es refugiaren al nostre poble. Això provocà un augment important de la seua població. Més tard, els veïns de Figueroles es decidiren, per fi, a construir una església i un cementeri propis. La primera notícia documental que tenim d'ella, és una sentència arbitral donada en Villaviciosa el dia 8 de maig de 1383,³ pel Cardenal Pere de Luna, qui seria després el famós Benet XIII (el Papa Luna), sobre els delmes que les esglésies del Senyoriu de l'Alcalatén havien de pagar a la Diòcesi de Tortosa.

Rondalla i Grup de Balladors i Balladores, animant la festa de la Plega dels Reis, any 1935. Foto: **Joan Gil i Hueso**

Per a recaptar fons i poder pagar les despeses que els ocasionava el manteniment de l'església que havien edificat, els veïns de Figueroles, durant la segona meitat del segle XIV, establiren fer cada any la Plega dels Reis. Perquè en aquell temps encara estaven obligats a contribuir al sosteniment de l'antiga parròquia de Sant Salvador de l'Alcalatén. Per tant,

---

³Arxiu Diocesà de Tortosa. **El Caixó de l'Alcalatén**. Document n° 1, any 1383.

es tracta d'una recol·lecta en la qual participen totes les famílies del poble, cadascuna dins de les seues possibilitats econòmiques.

Actualment, la festa de la Plega dels Reis es desenvolupa més o menys de la següent forma: després de dinar, al voltant de les tres de la vesprada, l'Ajuntament junt amb el rector de la parròquia i els membres del Consell Parroquial, ixen per tots els carrers del poble. Davant van els joves tocant les guitarres i cantant. La gent, quan sent la música, ix a la porta de sa casa i, al pas de les autoritats i de la rondalla dóna diners,

Rondalla local Els Kimbol's, creada per Mossèn Gervasi Ibáñez i Castel, Plega dels Reis de 1965. Foto: **Fructuós Cano i Bagán**

coques, botelles de vi, cava, carabasses, plats de tomaques i de fesols, etc. S'encarreguen d'arreglar-lo alguns membres del consell, els escolans, l'agutzil i els xiquets i xiquetes que els acompanyen.

Tot el que s'ha recol·lectat ho porten a l'església, després se subhasta públicament. La gent forma un gran rogle, ocupant gairebé tota la plaça de l'Església. Els membres de l'Ajuntament i el capellà s'asseuen al racó del campanar, darrere d'una taula, i són els qui posen el preu a tots els donatius que ixen a subhasta. Els xiquets s'encarreguen d'anar mostrant a la gent, les carabasses i els plats de tomaques i de fesols, etc. I alguns membres del consell junt amb l'agutzil van exhibint les coques, els rotllets-tous, el torró i les botelles de vi i cava. Tots anuncien els preus en veu

alta, mentre van donant voltes dins del rogle, i arreplegant també al mateix temps les seues llicitacions.

Algunes de les coques que antigament es regalaven a l'església en aquest dia, eren molt tradicionals, ja que havien sigut regalades a la Plega dels Reis, per generacions, dins de la mateixa família. La seua confecció i recepta en alguns casos es considerava com un secret familiar. Una de les coques que més popularitat tenia, i que major preu aconseguia en la

Arreplegant els donatius, Plega dels Reis de 1996.
Foto: *Arxiu Històric de Figueroles d'Alcalatén*.

subhasta, era la coca de la Senyora Maria la de l'Estanc, (família Bernat) arribant a cotitzar-se a finals dels anys setanta entre 3.500 i 5.000 pessetes. Una dada interessant, és que aquesta família s'ajuntava tota, formant un grup compacte a la plaça i amb les seues llicitacions, feien que la seua coca assolira un alt preu, d'aquesta manera ningú no podia quedar-se-la i la compraven ells. Amb això pretenien any darrere any, seguir mantenint el seu prestigi i evitar que la coca isquera del clan familiar.

Sens dubte els millors anys de la Plega dels Reis, són els anys setanta,⁴ quan el nivell de vida dels figuerolers va pujar espectacularment, passant de l'agricultura a viure totalment de la indústria del taulellet. Aleshores funcionaven al poble quatre fàbriques de ceràmica. Aquest ritme es mantingué gairebé durant gran part de la dècada dels vuitanta, on per exemple s'arribà a pagar per una carabassa 800 pessetes. En aquells anys els donatius majoritàriament eren coques i, per tant, la gent participava

Grup de joves participant a la Plega dels Reis, any 1997.
Foto: **Arxiu Històric de Figueroles d'Alcalatén.**

molt activament en la plega, les xiques i xics conjuntament formaven nombrosos grups a la plaça, que rivalitzaven entre ells amb les seues licitacions, després amb les coques que havien comprat berenaven tots plegats. Però dissortadament els últims anys estem vivint un procés de decadència, motivada principalment per l'alt grau de benestar que gaudeix actualment la població de Figueroles, (dolços i licors en consumim tot l'any) i, sobretot, per la falta d'interés que està mostrant la joventut envers

---

⁴Arxiu Parroquial Església Sant Mateu de Figueroles d'Alcalatén. **Llibre de Culte i Fàbrica de 1959 a 1979.**

aquesta festa. Actualment la gent dóna diners i poques coques. Això li ha llevat a la plega la part més atractiva que tenia, l'assistència dels grups de jovenalla a la plaça és bastant escassa.

Seguidilla, Jota i Fandango

Fa molts anys enrere a les festes més importants, sobretot a les patronals, s'organitzava un gran ball de jota a la plaça de l'Església, i els diumenges i dies festius a qualsevol casa del poble. Els últims anys es ballava a casa la Senyora Dolors Sebastián i Gozalbo, al carrer de l'Alcora; allí acudia tota la gent que volia ballar. A l'hivern, quan paraven per a descansar els músics, repartien entre els assistents figues albardaes i bunyols, els homes prenen un gotet d'aiguardent o conyac i les dones de moscatell o d'anís.

Tocant la Jota a les festes patronals de Sant Mateu, any 1969.
Foto: **Joan Gil i Hueso**.

El ball començava sempre tocant-se tres seguidilles, que eren com una espècie d'avís per a les parelles que, a poc a poc, anaven eixint a ballar. A continuació es passava directament a la jota i finalitzava el ball amb el fandango. Se solia improvisar molt amb millor o pitjor gust, segons

els músics, però sempre amb bona intenció; els últims temps igual es cantava en valencià com en castellà (abans sempre en valencià). I com a demostració de la gran facilitat que tenien els cantadors, per a compondre la lletra d'una jota, tenim el següent exemple:

**“Si em pose a cantar jotes
te'n cantaré més de mil,
en la butxaca les porte
lligaetes en un fil”.**

Dins de la trilogia seguidilla, jota i fandango, la seguidilla era el ball que menys popularitat tenia, potser que fora perquè el seu ritme és més lent. No obstant això, té una melodia prou peculiar, i és una música i un ball molt agradable i elegant.

Intent de recuperació de la Jota, dia 17 de juliol de 1967.

Foto: **Maria Elisabet Gil i Batalla**

La jota de Figueroles és, més o menys, igual, que la que es ballava a la resta dels pobles que formen la comarca de l'Alcalatén. Fins ara hem comptabilitzat cinc passadetes diferents. I era el ball més popular de tots. En els seus millors moments, durant les festes patronals, a la plaça de l'Església hi havia anys que igual ballaven vint com trenta parelles.

Com ja hem ressenyant abans, el ball de jota finalitzava sempre amb uns fandangos. Aquests es ballaven igual que la jota, però el seu ritme és

més ràpid i airós, i varien també sensiblement els seus moviments, sent l'home en aquest cas, qui ha de seguir els passos que marca la dona. El fandango com a ball, és molt bonic i té harmoniosos accents captivadors.

Música

Tant la seguidilla i la jota com el fandango es cantaven acompanyats de la rondalla. Les guitarres eren les que se'n carregaven de marcar el compàs i determinar amb els seus acords l'harmonia. Els guitarrons amb el seu ritme cantant, doblaven el de les guitarres, animant així la música. Les bandúrries i els llaüts tocaven la melodia del ball. Quan el cantador començava a cantar la cobla, tots els instruments l'acompanyaven, així com les castanyoles, els ferrets i la pandereta. Els balladors i les balladores, mentre ballaven feien sonar les castanyetes que portaven a les mans o esclafien els dits al ritme de la música.

Jota

Temps de jota

Un con-sell li do-na -ré al que fes-te-ge a u
-na llet-ja pri-mer que la mi-re bé
des-prés que no tin -gue en -veja al que bo-ni-ca la té
al que bo -ni -ca la té el que
fes-te-ge a una llet-ja

EL BALL DE PLAÇA

Es ballava quasi igual que la jota, però un poc més lent. La seua coreografia era molt semblant a la seguidilla. Quan començaven a sonar les primeres notes del dolçainer, espontàniament mamprenien a eixir les parelles, arribant a reunir-se mig centenar i, a vegades, fins i tot moltes més. Encara avui en dia hi ha gent major, que recorda haver-lo sentit contar als seues pares, que abans de la construcció de la capella del Sagrat Cor de Jesús,⁵ les parelles que ballaven envoltaven completament amb un gran rogle l'església parroquial.

Ball de Plaça, any 1921. Foto: **Teresa Gil i Cabedo**

Indiscutiblement podem qualificar aquest ball com el més popular de tots els que es ballaven antigament a Figueroles d'Alcalatén, ja que la gent, amb ell, no tènien cap por a les crítiques ni perjudicis d'eixir a ballar al centre de la plaça. Segurament gràcies a l'esperit regnant, ja que normalment es ballava els dies de bous durant les festes patronals.

---

⁵Aquesta fou construïda a jornal de vila l'any 1927.

EL VESTIT TÍPIC DE FIGUEROLES D'ALCALATÉN

La indumentària tradicional d'una determinada zona, està sempre directament relacionada amb nombrosos factors que hauríem d'analitzar detingudament, per tal d'entendre-la correctament.

Dintre d'aquests factors podríem assenyalar, per exemple, la situació del nostre poble, assentat en una zona d'interior condicionada per una climatologia una mica hostil segons l'època de l'any, com pot ser la davallada de les temperatures a l'hivern.

Una altra característica, que hauríem de destacar seria l'ús, generalment agrícola, que tindria aquesta roba, llevat d'excepcions, com seria el cas de l'anomenada indumentària de mudar, destinada a ocasions especials com serien les festes o la missa dels diumenges.

A més a més, cal comptar amb la influència que ha adquirit de la indumentària típica aragonesa, justificada per ser la comarca de l'Alcalatén zona limítrof amb Terol. D'ella destacarem, sobretot, la presència del mocador penjant de la faixa, en el cas de l'home.

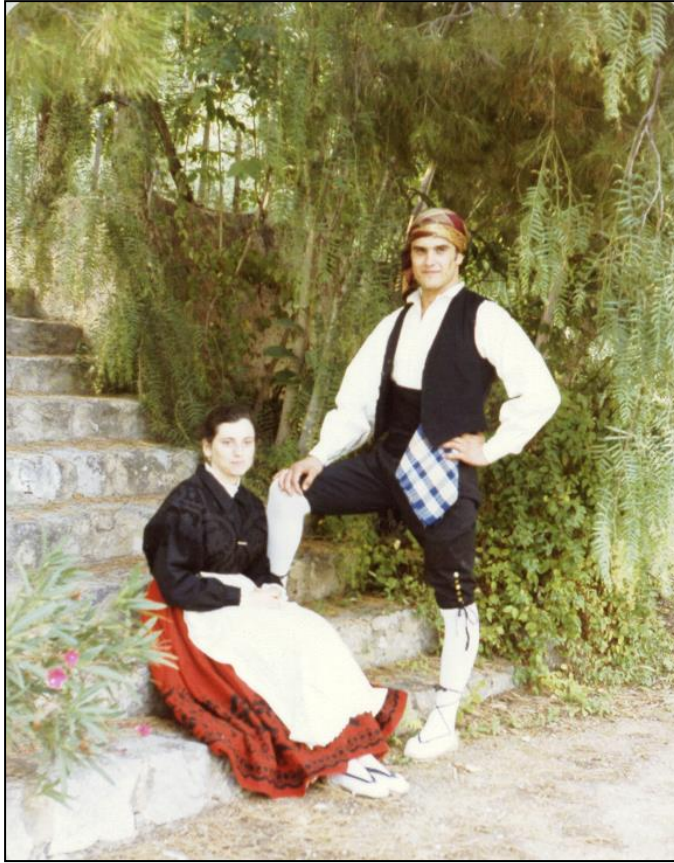
Posant fi a aquesta introducció, aclarirem que en aquestes pàgines sols mostrem un vestit, que pertany a una determinada època, el segle XIX. Per tant no hem de pensar en un únic model, ja que cada època ha tingut el seu propi i determinat, per exemple els vestits que portava la gent al segle XVIII es diferencien molt dels del segle XIX.

Indumentària de la dona

En aquesta època les dones tenien els cabells bastant llargs. Aquests anaven sempre arreplegats amb una trena o topo. Per a subjectar-se el pentinat utilitzava una pinta de color negre o blanc. Entre les dones que gaudien d'una posició més benestant, també era popular la pinta de conxa, molt treballada i d'elevat cost econòmic.

Les arracades que portava a les orelles (encara que difícils d'apreciar a la fotografia) són senzilles, de forma allargada i construïdes en or. Sovint, les arracades anaven fent joc amb l'agulla de subjectar la toca.

Interiorment, portava una xambra de color blanc, frunzida en la seua part davantera. Al coll i punys tenia xicotetes randes. Damunt d'ella es col·locava un gipó de color negre, frunzit per davant. Sobre aquest anava

Vestit Típic de Figueras d'Alcalatén, 1980.
Foto: **Arxiu Històric de Figueras d'Alcalatén**

una toca que podia ser de distintes maneres, però sempre de color negre o blanc. I damunt de tot, portava un mantó de crespó. D'aquests mantons n'hi havia de diversos colors i estampats.

Per baix de les faldes, que podien ser de diferents dibuixos i colors, anaven les sinagües, que per regla general solien ser blanques, confeccionades amb llenç fet a casa, acabades amb precioses randes, es

l·ligaven a la cintura amb cintes de darrere a davant i de davant a darrer, deixant una sola obertura. Davall d'elles portava uns pantalons, que aplegaven fins als genolls. Sobre les faldes portava un davantal de color llis o ratllat, per tal de protegir la part anterior del vestit. Alguns d'aquests davantals estaven ricament ornamentats amb bonics calats. Les calces que duïen solien ser blanques i bastant llargues.

Les espadenyas eren de veta i sola d'espart.

INDUMENTÀRIA MASCULINA

Al cap portava un mocador de pita,⁶ que era de seda, el qual podia ser de diferents colors i estampats.

La camisa estava confeccionada amb dues classes de tela, les mànigues i el coll eren de tela blanca i el cos estava confeccionat amb tela de llenç casolà.

El jupetí era completament de color negre.

La faixa era prou llarga i de color negre o roig, d'ella sempre penjava un mocador bastant gran que podia ser de distints colors.

Els saragüells eren de color negre. I les calces blanques i llargues, sempre aplegaven per damunt del genoll.

Les espadenyas eren de veta i sola d'espart.

---

⁶Estava teixit tot d'una peça amb fil de seda d'un cap i sense torsió, i era molt brillant.

Jotes, Seguidilles, Fandangos i Cançons de Batre

En aquest llibret, també pretenem arreplegar i donar a conèixer la major quantitat possible de jotes, seguidilles, fandangos i cançons de batre, que en temps passats, cantava la gent de Figueroles d'Alcalatén.

També volem puntualitzar, que per a evitar trencar les rimes d'algunes cobles, tant en castellà com en valencià, les hem deixat fins i tot amb les seues respectives faltes d'ortografia. Nosaltres ens hem limitat simplement a copiar-les, tal i com la gent ha anat cantant-les. Una cosa que cal tenir molt en compte, a l'hora de llegir les valencianes, és que tenen un cert nombre de mots en castellà, i paraules dialectals de la nostra zona.

Segons ens han explicat diferents cantadors, aquests utilitzaven indistintament les mateixes cobles per a cantar una jota una seguidilla o un fandango. Tan sols es diferenciaven, en què cada cant té el seu ritme i la seua entonació pròpia. Aquestes cobles normalment estan compostes de quatre versos, encara que també n'hem arreplegat algunes que en tenen cinc.

**Jotes, Seguidilles, Fandangos i
Cançons de Batre
en València**

Maties Cuevas i Herrero

En Useres són tractants
i es passegen pel Pla,
en dos quinzets al bolsillo
que no tenen p'almorzar.

Al Tossal dels Millarets
i allà a la Roca Naram,
Maria i la tia Felipa
una a cada part del barranc.

El tio (nom que es vulgue posar)
les dones l'han conegut,
les celles se li han fet blanques
i els queixals se li han caigut.

El tio Joan Querol
li talle l'orella al burro,
i la tia Justaneta:
- Joan que me'l faràs curro.

Te donaré una *despedida*
al passar per les Useres,
que hi havia una agüela
guardant unes ovelles.

Mare, la panxa em fa mal,
mare, busquem corretjoles,
mare, busquem una xica
que no sé dormir a soles.

Mala cara fan els gossos
quan s'acabe el raïm,
mala cara fan les xiques
quan se'n van els fadrins.

Ma mare em diu: bandera!
jo li dic que té raó,
que totes les banderetes
van davant la processó.

Jo tinc un pardal vilero
i se me'n va eixir al carrer;
les dones que el van vore
me'l van posar sabater.

Jo tinc un pardal vilero
que l'han posat sabater,
fa sabates a duro
i a tots els peus venen bé.

⁷Al Campiello són cossieros
a la Torreta, republicans,
a la Traguanta, bifiosos
i a la Serra, lliberals.

Una agüela dels Ibarsos
i un agüelo dels Pujols,
han fet una gran rinya
per traure un niu de mussols.

⁸Una cosa tonta i fosca
amiga de les abelles,
a la panxa té la boca
i a la coa les orelles.

Un cego estave mirant
la casa com es cremave,
un mut cridave a la gent
i un coix l'aigua portave.

Una agüela es tire un pet
al capoll d'una figuera
totes les figues ballaven
al sentir la petorrera.

---

⁷Aquesta jota és de principis del segle XX, en ella es nombren els partits polítics d'aquella època. El Campiello, la Torreta i la Serra són masos de Llucena. La Traguanta és un mas molt antic, que pertany a Figueroles d'Alcalatén. La paraula Bifiós, és un localisme, vol dir: persona que fa bromes desagradables.

⁸Cantaven aquesta jota, fent-la servir també d'endevinalla. És la guitarra.

Un agüelo i una agüela
jugaven al canutet,
i el dimoni de l'agüela
tira a l'agüelo baix d'una paret.

Un agüelo i una agüela
jugaven al canutet,
i el dimoni de l'agüela
li va pegar un mos al xulet.

Al meu carrer hi ha un carro
que ha voltat tots els carrers,
un amo fee de mula
i l'altre de carreter.

Ressalada, quant em costes
i encara no eres meua,
tant que vaig jo a ta casa
i tu no véns a la meua.

Un frare s'arrapave
a les parets d'un convent,
i una monja que el va vore
diu: éste puta va calent.

La mare que té tres filles
no sap quina fortuna té,
dos les té ja prenyaes
i l'altra li fa braguer.

Els agüelos a la pipa
i les agüeles a filar,
les xiques a fer-se el monyo
i els fadrins a festejar.

Si vols saber jo d'on soc
hauràs d'arrisar les celles,
província de Castelló
d'un poble que es diu Useres.

⁹A la Serra tots són lloques,
a Cabanes cabanuts,
a Vilafamés cul rojos
i a les Useres paputs.

Si el meu pensar me volare
a on aniria a parar,
d'Useres a Llucena
i a Figueroles a descansar.

Els donaré una *despedida*
al passar per la Barona:
una agüela en saragüells
a cavall d'una bacona.

De les ales d'un mosquit
han format a Castelló,
i de les retalladures
València i Benicarló.

Des de que ha vingut la jota
que no ballen seguidilles,
perquè la jota és més *maja*
i els agrae més a les xiques.

Fadrinetes de a quinze anys,
amaniu la canasteta,
per a posar el pardalet
que la gàbia ja està feta.

Jo tenia un conill tort,
el cridave i no venie,
li vaig pegar un calbiçot:
animalet, com corrie.

Torta tu, torta ta mare,
torta t'agüela i ta tia,
com has de ser cosa bona
si véns de gran torteria.

Al Tossal de la Covallonga
un busquero s'ha perdut,
hasta mentira pareix,
un animal tan menut.

---

⁹Són els malnoms d'aquests pobles.

Maria Bernat i Cabedo

Una agüela en un corral
se la mirave i die:
molt lletja està,
però encara està firme.

Si vols que te la pose
agarra-me-la ben preta,
en *cuidao* que te s'escape
i te s'enclave a la xirigoseta.

Una agüela es va cagar
a la soca d'una figuera,
les figues caigueren
de tanta petorrera.

Mare meua, em vull casar.
Filla meua, no tinc olles.
Mo n'anirem a l'Alcora
i ne compraren de noves.

A la mar me n'aniré
a enramar-me de petxines,
i a l'Alcora tornaré
a vore les cares fines.

¹⁰A Llucena són raboses
i a l'Alcora són gelats,
a Costur són tarugos
i a Figueroles, escalda-sants.

Llucena, corral de bous;
Figueroles, la columna;
la Foia, les petrolines;
i l'Alcora, l'hermosura.

Llucena, corral de bous;
Figueroles, l'hermosura;
Ribesalbes, els morruts;
i l'Alcora, la comuna.

---

¹⁰Són els malnoms d'aquests pobles.

Sant Vicent està en Borriol
i Sant Roc en Castelló;
Sant Cristòfol en l'Alcora
i Sant Miquel en Moró.

A Santa Creu de la Foia
ja no tinc que tornar més,
perquè no tenen rellotge
i no saben quina hora és.

¹¹Els tarugos de Costur
volien l'Alcalatén,
la basseta de la Font-nova
i l'assut del Regatell.

Si te cases en Costur
seràs dona de fortuna:
aniràs a les Useres
a cavall en una burra.

Les albaes de Llucena
són molt bones de cantar:
a migdia pa i cireres,
de nit cireres i pa.

Les xiques de la Traguanta
s'han comprat un guitarró,
per a ballar els diumenges
de punteta i de taló.

¹²Si volen saber, senyores,
el gran ofici que tinc,
sóc sereno de la Foia
i en això em vaig mantenint.

---

¹¹Costur va ser aldea de l'Alcora, per tant, fa referència a la part del terme que volien, quan se separaren en 1840.

¹²Jota que cantaren a la plaça de l'Església, durant les festes patronals de 1929. Mentre es representava un pas. El seu autor anava tot disfressat, amb un cresol encés i un gaiato a la mà

El frare Llango ballave el tango
l'agüela Andúlia es va esbarrar,
perquè va vore la seua filla
que tenie una figa com un cabàs.

¹³Entre Josep de la Guala
i Roseta del Mosquerí
pa comprar la bolcada del xic,
han tingut que vendre el violí.

No hi ha arbre com la figuera
que tinga el pàmpol més gran,
que remeie més la gent
i mate més la fam.

Qui té la dona lletja
primer que la mire bé,
després que no tinga enveja
d'aquell que guapa la té.

Les xiques de Villahermosa
al cresol li diuen *candil*,
a la finestra *ventana*
i al jolivert *perejil*.

Bo, bo és el vi
bo és l'aiguardent,
bones les xiques
del meu pensament.

---

¹³Aquesta jota la van cantar a la plaça de l'Església, durant les festes patronals de 1869. En aquest any va nàixer Daniel Porcar i Beltran, fill de Josep Porcar i Gual (el malnom ni ve del segon cognom) i Roseta Beltran i Aparici, que durant el seu matrimoni tingueren moltes filles i un sol fill.

Per a comprar la bolcada i poder batejar al xic, vengueren una boteta de vi. Però l'autor de la jota va dir el violí, perquè Josep Porcar i Gual, tocava molt bé un violí que tenia. La va cantar un bon amic d'ells, i degut aquesta jota, estigueren durant un bon grat d'anys sense parlar-se.

Més val ser pobre que ric
i dormir en el cap tapat,
i no cal que passes pena
si tens obert o tancat.

Nomes diuen casa't, casa't,
no diuen què és menester:
se necessita una casa
que tingue porta al carrer.

Ma mare no vol que em case
perquè no tinc saragüells,
la meua nòvia em diu
que en *cançonsillos* mateix.

Ma mare no vol que em case
perquè no tinc saragüells,
de la manta de la burra
me'n faran quatre parells.

Si te cases en Costur
seràs dona de fortuna,
aniràs a l'aigua al pou
a cavall d'una burra.

A la mar tiren canyes
i al riu graneres,
totes les xiques guapes
són malfaineres.

Les xiques de Figueroles
totes són altes i primes,
que pareixen escaletes
d'ajocar-se les gallines.

¹⁴Entre Cazador i son pare
tot l'any que van al Mas-vell,
han fet una gran arrebassà
i no han cremat cap gavell.

Al baixar del cotxe,
Plácido li va dir al Pelo:
- Ajuda'm, *patitas*,
que ve darrere Arsemio.

---

¹⁴Jota que cantaren abans de la guerra civil a la plaça de l'Església, durant les festes patronals.

Carrer amunt i carrer avall
voltegen una campana,
si voleu saber qui és
Grabiela la malfatana.

Les xiques que a mi m'agraen
són les del Pla de Moró,
les del Mas de Correntilla,
però les de l'Alcora, no.

Sant Cristòfol de l'Alcora
va fer un miracle a Lluçena,
va caure una agüela al riu
si no la trauen s'ofega.

A la vora del riu, mare,
m'he deixat les espartenyas;
mare, no li ho digue al pare
que jo tornaré per elles.

Alça la pota, Nel·lo,
alça que em xafes
les sinagües de puntes
que no en tinc d'altres.

Foc de palla no fa brasa,
lo que fa és un bon fumet,
que te cases o no et cases
a l'hivern patiràs fret.

- Xiqueta, retxicoteta,
ta mare què t'ha deixat?
- a l'ombra de la figuera
i al cara-sol del terrat.

Si tens el marit celós
amanís-li una corbella,
posa-li corda al cabàs
i envia'l a segar herba.

El sol ja se'n va a la posta,
les gallines al joquer,
quant de mal li sabrà a l'amo
de pagar el jornal sanser.

Torreblanca cotxina,
corral de vaques,
la primera collita
són figues blanques.

El retó de les Coves
té una burreta,
que li done a menjar
per la poteta.

El retó de les Coves
té una pistola,
que fa córrer a les xiques
en camisola.

Tarantena morena,
que ton pare ha vingut,
carregat d'alforges
i pa no n'ha dut.

Arriau Catí, Pau,
la burra de Pau ja no pot pixar,
el tio Toni està fet un dimoni
de vore quan pixe la cara que fa.

L'alegria d'un fadrí
és un mocador de pita,
una manta morellana
i una xica ben bonica.

¹⁵Atzeneta està en un pla,
Lluçena en un boqueró,
Figueroles, vora riu
i els veïns a la presó.

Has esbarat i has caigut
i se t'ha vist la milotxa:
quin animal més pelut
en una cresta tan roja.

Xica si vols que t'ho face,
gita't de panxa p'amunt,
t'enclavaré un pam de verga
en uns collons com el puny.

---

¹⁵Aquesta jota és de 1940, en aquest any, alguns veïns de Figueroles estaven empresonats. Degut a les seues idees polítiques.

Quan la figa ens fa broma
el pardal fa el borinot,
no poseu els collons dins,
perquè dins no tenen lloc.

Tota la nit que camine
només per voret la cara,
i ara que arribat ací
trobe la porta tancada.

El festejar amagat
és un viure molt en pena,
és una brasa de foc
que per baix sempre et crema.

Al poble de Figueroles
no es pot arribar a més:
per no tindre un bon rellotge,
no saben quin hora és.

A la mar que te'n vages
no se'm done res:
porta'm farina i oli,
arròs i diners.

Si te'n vas a València
i no portes diners,
tu voràs moltes coses
i no compraràs res.

Jo festejava a una xica
més negra que el meu *sombrero*,
més peluda que una cabra
i em deixà per moreno.

Les xiques que ballen
totes porten sabatetes,
i algun dia, ni portaven
espadenyes sense vetes.

¹⁶Si te'n vas a les Useres
no vages per la Traguanta,
que te pillaran els diners
i si eres fadrí, la manta.

---

¹⁶A la zona de la Traguanta, antigament hi havia bandolers. Per allí passa el camí reial de Figueroles a les Useres.

Vint pessetes, quatre duros,
set cabassos, catorze anses,
sis calçons, dotze camals
i onze culs, vint-i-dos anques.

Tarugos n'hi ha en Costur
tarugos en Figueroles,
tarugos n'hi ha en Llucena,
tarugos en tots els pobles.

A Artana tots són sarieros,
a Tales, tots dolçainers,
a Costur, tots fan cabassos
i, a l'Alcora, taulellets.

Quan jo era xicotet
tenia cosetes bones,
tenia un guitarronet
per a fer riure les dones.

En ma vida ma rist més
que un dia collin tomates:
em vaig girar i me la veig
una gallina en sabates,
i una lloca en tres pollets.

¹⁷La Guàrdia Civil li va firmar
un passe a Maria Reclevillot,
la cara li guarde el ses,
ja pot anar pel món
que ningú li dirà res.

---

¹⁷Jota de finals del segle XIX, cantada a la plaça de l'Església, durant les festes patronals. Sembla ser, que era una dona molt lletja.

Joan Gil i Hueso “Camales”

Si te casares en mi
series la meua dona,
el teu germà cunyat meu
i ta mare la meua sogra

Zacaries té una rata
que la farte de segó,
se la pose a la *borxaca*
per a compte de mocador.

No em convides a figues
que de figues no en tinc ganes,
que a mi no em senten bé,
les figues napolitanes.

Si vols que la dona et vulgue
dóna-li tots els diners,
deixa-li fer el que vulgue
i no li digues mai res.

Les xiques a quan se casen
allà a les primeres nits,
saben tocar la flauta
i no saben mudar els dits.

Les putes m'han enganyat
i m'han robat els diners,
m'han fotut el paissarell,
que em fotquen si torne més.

El que diu mal de les dones
mereix una escopetà,
totes les dones són bones,
de nit i a la matinà.

Per més que la nòvia et vulgue
no digues: meua serà;
menos que el retó no digue:
agarreu-se de la mà.

Les xiques de Figueroles
s'han comprat una romana,
per a pesar-se les mamelles
una volta a la setmana.

València tota rodada
de figueres pel-lejals,
encara no estan madures
ja les piquen els pardals.

València tota rodada
de clavells i roses fines,
els clavells són els fadrins
i les roses les fadrines.

¹⁸Les xiques de Figueroles
ja no van a la piscina,
perquè diuen que han vist
una polla submarina.

Les figues per a ser bones
han de tindre tres senyals,
clevillaes i pansides
i picaes dels pardals.

Entre la mare i la filla
em volien enganyar,
i jo tinc més picardies
que fulles en un canyar.

La balladora quan balle
sempre mire al ballador,
per vore si se li cau
de la faixa el mocador.

Estos senyors que ballen
pareixen els d'Aguilera,
que no se'n deixaven mai
si no tenien pixera.

Un consell li donaré
al que festege a una lletja,
primer que la mire bé,
després que no tingue enveja
al que bonica la té.

---

¹⁸Jota cantada en 1970, quan fou
construïda la Piscina Municipal.

Seguidilles corrilles,
Mare!, qui les ha tretes,
la xica de l'Alcalde
que té pessetes.

Qui em compre una barraca
que jo tinc en el marjal,
nomes li falten les teules
les parets i el fumental.

Xica si vols que te convide:
sardines fregides tinc,
tinc cargols en vinagre
i albercocs del pinyol dins.

Jove si penses casar-te
un consell et vaig a donar,
pensa-t'ho i estudia-t'ho mil voltes
i després deixa-ho estar.

Esperat si vols vara
fe-te'n una de baladre,
la vara de Castelló
no està feta per a cap lladre.

Carme Bachero i Herrando **(Recopilades per: Ruth Martínez i Ros)**

Alça el *rabó*, perdigot,
i voràs què polseguera
ja se t'acatxarà
quan t'agarre caguera.

Tinc fama de *romancero*
i de no acatxar el llom,
jo ho dic d'aquell que sigue
que en la llengua em fa pols.

No és més home el que passege
per carrers i carrerons,
en les mans a les pilotes,
ben pentinat i il·lustrós.

No pareix un tio maura,
gandul, figa i pereós,
no sabem si va de coixque
o porte el vilero mostós.

A la pujà del Vinyer,
a la baixà de les Forques,
passave Ximet de Suera,
que és el pare de les Mosques.

Em véns davant i darrere
per a ensenyar-te cançons,
ara que en sé de boniques,
vine bufant els talons.

Si em fas una coca en oli,
te cantaré una joteta,
de la Serra a la Traguanta,
del Campiello a la Torreta.

Per este carrer me'n vaig,
per l'altre done la volta,
vaig a casa que a mi em vol
que no em tanquen la porta.

Put a tu, puta ta mare,
puta t'agüela i ta tia,
com podrà ser cosa bona
si véns de tanta puteria.

Pastora que estàs guardant,
ajuntarem les raberes:
les negres en les blanques,
les cabres en les ovelles.

Ací em posa a cantar:
jo et cante de mil ganes,
Valentina i Sento Nap
han fet figues albardaes.

L'agüelo Llango se'n va
camí de la Paridora,
amb el matxo del ramal
i a cavall de la bacona.

El Sarxitero, al Morico
li ha pillat el tabaquet,
ja baixe per les Solanes
ensenyant-li el gaietat.

El Morico de les Solanes
tot ho vol fer sense llum,
es trau les caparretes
de la regateta del cul.

La bacona ha criat
baix el pessebre:
quatre porcelles blanques
i un porcell negre.

És tant lo que t'estima,
que te vull tres barcelles,
tres quartes, dos d'estenalles,
arrova i mitja de cebes.

A Castelló porten gorra,
a Almassora barret,
a Vila-real mocador,
i a Borriana sombrero.

Romanç (xasco)

Allà baix a les Solanes,
a vore-les aniré,
que allí ixen a la era
perquè no tenen carrer,
perquè no tenen carrer.
Les filles de Sento Pentinat
dos que li'n queden fadrines,
i una que se li ha casat,
que li diuen Trinitat.
I a vore-les aniré,
i a vore-les aniré,
allà baix a les Solanes.
Una xica molt templà:
m'han dit que són dos germanes,
m'han dit que són dos germanes,
i a vore-les aniré.
Que allí ixen a la era,
perquè no tenen carrer,
perquè no tenen carrer.
Angeleta em paix molt lletja,
Angeleta em paix molt lletja,
paix un cresol sense metxa,
paix un cresol sense metxa.
I a vore-les aniré,
que allí ixen a la era,
perquè no tenen carrer,
perquè no tenen carrer.

Cançons de Batre: Carme Bachero i Herrando

Batent a l'Era Nova, any 1955. Foto: *Carme Saenz de Navarrete i Chiva*

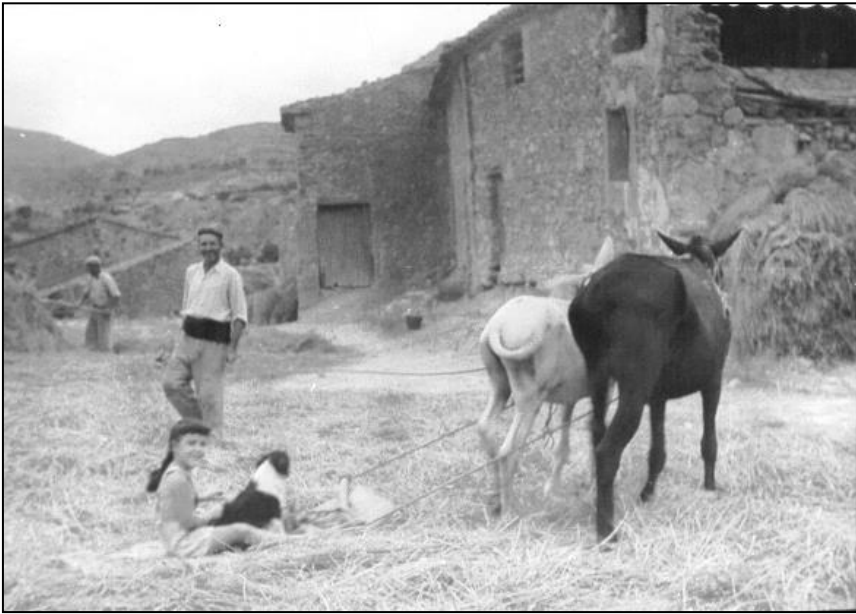
Mare meua que calor,
ací estic segant arròs,
em pique la coquimanya
i em quede molt de tros.

La fam en un llisó es passe
i la set en un got de vi,
però la son no té excusa
si no te gites a dormir.

Arre mula!

Per a batre bon ponent,
per a segar palla blana,
per a dormir bona son,
per a menjar bona gana.

Ala pobrets, que ja està batuda!

Batent a l'era, any 1957. Foto: **Carme Saenz de Navarrete i Chiva**.

**Jotes, Seguidilles, Fandangos
i Cançons de Batre
en Castellà**

Maties Cuevas i Herrero

En tu puerta plantó un pino
y en tu ventana una parra,
para que el sol no te quemé
la hermosura de tu cara.

No vengas paloma al monte
mira que soy cazador,
si yo te tiro y te mato
para ti será el dolor.

Quisiera tener la dicha
la dicha que tiene el gallo,
que tiene muchas gallinas
y no mantiene ninguna.

Las cuerdas de mi guitarra
yo te diré cuales son:
prima, segunda y tercera,
cuarta, quinta y bordón.

Las mujeres y los tordos
no hay cosa distinguida,
las mujeres para los hombres
y los tordos para las olivas.

El fandangito de Cádiz
una mujer lo compuso,
como es cosa de mujeres
a todos les cae en gusto.

La serenita del mar
tiene el cantar amelado,
los marineros se encantan
y el barco se va anegando.

Les daré una despedida
y se la daré santiguando,
y diremos nombre del Padre
del Hijo y del Espíritu Santo.

En la puerta de la iglesia
había un árbol sin flor,
a cada rima un ángel
y al medio Nuestro Señor.

Sevilla para un regalo
Madrid para una nobleza,
para riqueza Barcelona
pero para jardín Valencia.

Los cabellos de una rubia
dicen que tienen veneno,
si tienen o no tienen
yo por los rubios me muero.

Valencianita del alma
dame de tu pecho un ramo,
que aunque no soy de Valencia
soy del Reino Valenciano.

Los santos en los altares
están muriéndose de risa,
porque Dios ha creado
los chicos para las chicas.

Dicen que el ponerse monja
es camino de ir al cielo,
también puede ser casada
y amar a Dios verdadero.

Como quieres que tu madre
sea la suegra mía,
y tus hermanos cuñados
si tú no quieres ser mía.

Siempre que te vas me dices
adiós hasta la primera,
pero como no me dices cuando
mi corazón siempre espera.

Aunque me veas cadáver
a la puerta de una ermita,
no me tengas que llorar
que el muerto no resucita.

No te fies de mujeres
ni de alpargatas de esparto,
porque al medio del camino
te vas a quedar descalzo.

Un fraile mercó una polla
y se la llevo al convento,
y toda la noche estuvo
polla fuera, polla dentro.

Para pasear por tu calle
no necesito farol,
que tu cara resplandece
más que la luna y el sol.

La mujer que se enamora
de la ropa y no del hombre,
es una chalada perdida
porque la ropa se rompe.

En el cielo no hay faroles
que todo son estrellitas,
que dicha tiene la madre
que tiene la hija bonita.

Viva la media naranja
viva la naranja entera,
viva la Guardia Civil
que va por la carretera.

De la uva sale el vino
de la aceituna el aceite,
y de mi corazón saldrán
amores para quererte.

Allá arriba no se donde
había no se que santo,
que rezaba no se que
y ganaba no se cuanto.

Una abuela en un corral
con un pedo mató un burro,
y otra abuela le dijo
que pedo más cojonudo.

No quiero que a misa vayas
a la misa que yo voy,
que tú rezas y yo rezo
y no estamos en devoción.

Ya estamos en aquel tiempo
que San Vicente decía,
que por culpa del gobierno
la España se perdería.

Ya hemos cantado tres jotas
y con ésta ya van cuatro,
arrematando esta jota
pasaremos al fandango.

El cura vendió la burra
por no darle cebada,
después el cura salía
a caballo de la criada.

Cuanto más grande el pozo
más fresquita sale el agua,
cuanto más me arrimo a ti
más dulces son las palabras.

Ojos tristes no lloréis
lágrimas tener paciencia,
que quien a de ser desgraciado
desde pequeñito empieza.

Que dicha tiene la madre
que dicha pueda tener,
que tiene la rosa en casa
sin tener ningún roser.

Todas las morenas
son dulces como el caramelo,
yo como soy tan goloso
por una morena muero.

Tan resaladita eres
que la sal te va cayendo,
y yo voy por detrás
y te la voy recogiendo.

Ni tengo trigo ni paja
ni cebada para la burra,
tengo la mujer preñada
que al pobre todo le ayuda.

Si yo tuviera un caballo,
como me pasearía
de la puerta de mi casa
hasta la carnicería.

Si tu casa se quemase
y en tu culo un avispero,
tu madre se la llevara un fraile
donde irías primero.

Si a tu ventana
se para una paloma,
no le pegues un tiro
que es mi persona.

Bailen, balién señores,
que yo les cantaré,
todas las seguidillas
que me acordaré.

Por la sierra morena
bajan las cabras,
para tomar la leche
las valencianas.

Como se que te gustan
las aceitunas,
por debajo de la puerta
te echo algunas.

La última seguidilla
y no canto otra,
y al arrematar ésta
paso a la jota.

A la fuente cristalina
fuera una paloma a beber,
por hallarse ella sola
allí se murió de sed.

Que puñalada merece
aquel hombre que se alaba,
que sale a la puerta y dice
yo me traté con fulana.

Aguileta que vas volando
y en el pico llevas hilo,
dámelo para coser
mi corazón que está herido.

El pueblo de Figueroles
ya no es pueblo que es ciudad,
que han quitado los faroles
y han puesto la electricidad.

Maria Bernat i Cabedo

Una madre y una hija
cogen en una camisa,
una suegra y una nuera
no cogen en una era.

Tres fiestas hay en el año
que no las predica el cura,
mata puerco trescolada
y el día de la fritura.

De la rama de un olivo
nació mi madre serrana,
yo como hija de ella
nací de la misma rama.

Pequeñita y redondita
como el grano de cebada,
lo que tienes de pequeña
lo tienes de resalada.

Buena vida es ser casado
matar cada año un puerco,
y no lo compres fiado
que no gruña después de muerto

A mí me ha salido un novio
vestido de terciopelo,
mucha olla poca carne
fanfarra y poco dinero.

Una seca, seca, seca,
seca, seca, se casó,
y como estaba tan seca
seca, seca, se murió.

Un cojo cayó en un pozo
otro cojo, lo sacaba,
y otro cojo le decía:
"tres cojos no haremos nada".

Una vieja se cagó
detrás del confesionario,
otra vieja lo cogió
creyendo que era un rosario.

No te enamores mocita
del amor de un forastero,
que volviendo las espaldas
si te he visto no me acuerdo.

Toma niña esta naranja
la he cojido de mí huerto,
no la partas con un cuchillo
que está mi corazón dentro.

Por la mañana galbana
a medio día calor,
por la tarde los mosquitos
no quiero ser labrador.

Si tuvieras olivares
como tienes fantasía,
el río de Manzanares
por tu puerta pasaría.

Vas diciendo por las calles
que tienes un olivar,
y ese olivar que tú tienes
es que te quieres casar.

Señor cura venga pronto
que en mí casa hay un trabajo,
el tunante de mí abuelo
tiene a mí abuela debajo.

Cartagena, Cartagena
bien te puedes alabar,
que Madrid por ser Madrid
no tiene puerto de mar.

Los churricos de allá arriba
cuando se van a dormir,
se dejan el culo fuera
para apagar el candil.

Una vieja en un corral
con un pedo mató un pollo,
otra vieja le decía:
"tienes culo de demonio"

Hermoso San Bernabé
nacido en el frontanal,
del pesebre de mí burra
eres hermano carnal.

Los churricos de allá arriba
dicen que no comen coles,
y los llevan a Valencia
y hasta los tronchos se comen.

Mañica si te cayeras
de la rama de un olivo,
no habría quien te cogiera
después de haberte caído.

Hijos míos de Costur
sembrar nabos y cebollas,
que aún que vengan pedreadas
siempre quedan las casporras.

Una vieja se cagó
a la boca del puchero,
y los garbanzos bailaban
jota, fandango y bolero.

Cartagena me da pena
y Murcia me da calor,
Cartagena de mí vida
Murcia de mí corazón.

Aleluya Aleluya
dice el gitano,
el que no tiene burra
no va a caballo.

Cuando mi abuela murió
a mí no me dejó nada,
y a mí hermana la dejó
sentadita a la ventana.

Dicen que Lara lo hará
yo también lo haría,
un puente para pasar
de tu ventana a la mía.

Las mujeres en el horno
todas menean el culo,
por eso dicen los hombres
que no lo tienen seguro.

Para cagar agosto
cagar bien alto,
se esturrufa la mierda
y no pude tanto.

Mi abuelo que en paz descansa
era capador de ranas,
esquilador de mosquitos
y afeitador de cigarras.

El herrero y el barbero
el cura y el sacristán,
¡ay! que cuatro galafates
que buena vida se dan.

Al sol le llaman Lorenzo
a la luna Valentina,
Valentina va de noche
y Lorenzo va de día.

Yo me enamoré de noche
y la luna me engañó,
otra vez que me enamore
de día, de noche no.

La que es amiga de un fraile
siempre vive regalona,
bien calzada y bien vestida
y allá va la majetona.

El canario del cura
va por la plaza,
sale el cura y le dice:
canario a casa.

El canario del cura
va por el río,
sale el cura y le dice:
canario mío.

Ya me estoy volviendo viejo
ya no hay gusto para mí,
ya se me arruga el pellejo
ya me cago sin sentir.

Para no llegar a viejo,
que consejo me darás:
"que si te mueres de joven
a viejo no llegarás".

Las mujeres de hoy en día
pantalón quieren llevar,
y los maridos que sirvan
para barrer y fregar.

Dicen que te vas te vas
a Canales a vivir,
a una casa con balcones
y al hospital a morir.

En la puerta del presidio
hay escrito con carbón:
"el que es bueno sale malo
y el que es malo, peor".

Yo trabajo la viña
y ella me da labor,
otro me da vendimia
¿para qué trabajo yo?.

La imagen de tu sonrisa
no se me va de mi mente,
aunque tuviera cien vidas
no dejaré de quererte.

Las mujeres de hoy en día
se asustan de un ratón,
y no se asustan del hombre
siendo el animal mayor.

Algún día era yo
el que tu jardín regaba,
ahora son más de cien
los que a tu jardín echan agua.

A mi suegra la he visto
con la puerta cerrada,
con la música dentro
¡ay! que risa le daba.

A mi suegra le muerde un perro
de lo que me alegro, me alegro,
a mi suegra le vuelve a morder
de lo que me alegro, me alegro.

El sol ha salido triste
porque ha perdido un rayo,
la hermosura de tu cara
saldrá mañana a buscarlo.

El día que tu nacistes
muy triste se puso el sol,
al ver que otro sol salía
con mucho más resplandor.

Cuando clava mi moreno
sus ojazos en los míos,
mi cuerpo se me estremece
y se me pierde el sentido.

Porque sin motivos
te pones tan triste,
porque de mi lado
tan pronto te fuiste.

Algún día era yo
la hermosura de tu cara,
ahora ya no lo soy
porque he caído en desgracia.

Como estoy tan escamado
he venido a vigilar,
que sorpresa fue la mía
al poderlo comprobar.

Por fin he perdido el tren
esperando a mi señora,
está visto con mujeres
nunca llegarás a hora.

Alpargata de esparto
y garra peluda,
del río de Mijares
viene sin duda.

No te fies de mujeres
aunque las veas llorar,
que en sus lágrimas te dicen
los pagos que te han de dar.

Viva Alcora que tiene
muchos molinos de harina.
Viva su real salero
que tienen las alcorinas.

Niña de los veinte novios
y conmigo veintiuno,
si todos son como yo
nunca has tenido ninguno.

Quien tenga madre y se queja
no debe escucharlo nadie,
que no hay pena sin consuelo
para aquel que tenga madre.

Las mujeres modernistas
no son mujeres castizas,
porque llevan el calzado
como si fueran postizas.

Si te casas en Artana
no dejarás de aprender,
de hacer capazos y sarias
y llevarlas a vender.

Dentro del corazón tengo
un entierro bien formado,
mi corazón es el muerto
tu cariño lo ha matado.

Quisiera que me chupases
porque eres muy rebonita,
y yo me iré deshaciendo
metidito en tu boquita.

Sentados en primera fila
están Juanito y Antón,
con ansia loca esperando
que pase la procesión.

Mira por donde viene
la Virgen de los Dolores,
va camino del Calvario
y a su paso nacen flores.

Labrador era mi padre,
labrador era mi abuelo,
yo como soy labrador
a una labradora quiero.

Aprende de la amapola
que está en medio del trival,
y no tiene más caricias
que las que el viento le da.

A mí me pasó con tú,
como con la fruta verde,
la cato y me da un cólico
no la cato y me apetece.

Si la quieres, quierela
por pobrecita que sea,
que el amor vive en el alma
no vive entre las monedas.

En mi pueblo un vanidoso
que vive de la apariencia,
se ha puesto los dientes de oro
para estar con la boca abierta.

Seis días está un camello
trabajando y sin beber,
mi marido está un año
pero haciéndolo al revés.

Si me quieres dimelo
si no desengañamé,
el querer lo pondré en otra
y el tiempo no perderé.

Con esa cara no vayas
por la calle a pasear,
porque puede resultar
que te vayan a multar.

Eres tu mañico mío
un zángano de colmena,
que dices que trabajar
no vale nunca la pena.

Eres más fea que un búho
más negra que una morcilla,
la madre que te parió
bien mereció una costilla.

Mi novia me dice feo
porque voy sin afeitado,
a mí me parece que es todo
porque se pincha al besar.

Todo el que está mucho tiempo
fuera de Zaragoza,
cuando vuelve y ve el Pilar
suspira al son de la jota.

Cuando a casarse va el hombre
camina hacia el matadero,
y la mujer y la suegra
hacen el degolladero.

A mí me llaman el tonto
el tonto de mi lugar,
todos comen trabajando
yo como sin trabajar.

Consideras por ti misma
si tú con otra me vieras,
y tú me quisieras mucho
que fatigas no te dieras.

Tan solícitas mis novias
con mi nariz estuvieron,
que no pienso mientras viva
comprar un solo pañuelo.

Arriba que te la meto
la pechina por la cara
los botones por el culo
y una mano en cada teta.

Los churricos de allá arriba
hacen ricos a sus padres,
de los pelicos del culo
hacen cuerdas y ramales.

El cura de mi pueblo
y el de Argelita,
como son curas viejos
fuman en pipa.

Dicen que Santa Teresa
cura a los enamorados,
la santa puede ser buena
pero a mí no me ha curado.

Quisiera que te casaras
y tuvieras buen marido,
y a mí que no me olvidaras
por lo bien que te he querido.

Señor Alcalde Mayor
no merece usted la vara,
que lo que merece usted
es la corona del rey de España.

La vara de la justicia
la tiene quien la merece,
la tiene el señor Alcalde
que en sus manos resplandece.

Dicen que te vas mañana
y yo me voy al otro día,
si me quieres esperar
nos iremos de compañía.

Esta noche rondan pollos
porque los gallos no están,
mañana rondarán gallos
y los pollos dormirán.

Al hospital me llevaron
herido por una chiquilla,
para beber me dieron
agua de salsaparilla.

Por dormir en cama alta
y querer lo que no es mío,
me encuentro yo en el hospital
como los aborrecidos.

Esta calle que entramos
echan agua y salen rosas,
por eso la llamaremos
la calle de las hermosas.

Mírala por donde viene
la tunanta de mi mujer,
con un pañuelo en la mano
cansadita de correr.

En el río la encontré
sentadita en la arena,
ella no me dijo nada
y yo le dije adiós morena.

Te piensas de buena moza
y la buena moza soy yo,
que el galán que tú festeas
ya lo he aborrecido yo.

Para que te sirva majo
un puñal en la correa
si esta noche te han quitado
de las manos la miruela.

Al bajar la cuesta de Ares
se me rompió la arritranca,
madre mía del Pilar,
Virgen de la Cueva Santa.

En Zaragoza se oye
que ha de morir de un tiro,
que truene por donde quiera
que yo en esa esperanza ya vivo.

Tú dices que no me quieres
porque soy pastor y guardo,
algún día me verás
con cuatro mulas y un carro.

Aunque vayas y te laves
en el río de Tortosa,
no te quitarás las manchas
que has tenido siendo moza.

Tanto se me da que me hables
como que pases de largo,
si tengo pan me are sopas
si no me haré caldo.

Esta es la calle mayor
donde se pierde los tantos,
por eso la llamaremos
la calle de las hermosas.

Prisionero por las calles
llevan a mi corazón,
amarradito en cadenas
como si fuera un ladrón.

A la reja de la carcel
no me vengas a llorar,
aunque no me quitas penas
no me las vengas a dar.

Si viene la muerte
y pregunta por mí,
dile que no estoy en casa
y que se te lleve a ti.

No te enamores mocita
de los de la carretera,
que ganan cinco reales
y gastan peseta i media.

Cuando tenía dinero
me llamaban Don Tomás,
ahora que ya no tento
me llaman Tomás nada más.

Limosna a un desgraciado
por el amor de Dios,
en esta mano tengo cinco dedos
y en la otra tres y dos.

No puedo ir a misa
porque estoy cojo,
me voy a la taberna
poquito a poco.

Un día compré una lata
de tomate con jamón,
contenía una alpargata
y el calcetín de Colón.

Cuando se emborracha un pobre
le llaman el borrachón,
cuando se semborracha un rico
tiene mal de corazón.

San Jorge, San Jorge,
cuando yo te vi cerezo
y por eso no te rezo,
los milagros que tu harás
me los clavo aquí detrás.

Joan Gil i Hueso "Camales"

La jota nació en Valencia
y se canta en Aragón,
de allí nacen los estilos
de jotas que canto yo.

Un cariño como el cielo
de Valencia tierra mía,
un cariño verdadero
para darte noche y día.

Mocita casate agosto
que tus padres morirán,
y no vendrán del otro mundo
a ver si lo pasas mal.

El que desea casarse
que ajuste bien la cuenta,
que el que se empeña se casa
y el que se casa se empeña.

El hombre para ser hombre
ha de tener tres partidas,
hacer mucho y hablar poco
y no alabarse en su vida.

El día que yo nací
acababa de nacer,
y a los quince días justos
ya tenía medio mes.

Todo el que quiere casarse
ajusta la cuenta alegre,
luego después de casado
la repasa y no la entiende.

No elijas mujer ni tela
con la luz artificial,
porque en la una y la otra
te puedes equivocar.

El que no tenga dinero
no busque mujer bonita,
porque cuando este queriendo
viene el rico y se la quita.

El pobrecito que ignore
la cuerda que hay que tocar,
por muy sacristán que sea
nunca llega a repicar.

Si el querer bien se pagara
cuanto me estarías debiendo,
pero como no se paga
ni me debes ni te debo.

El decirme que te olvide
es predicar en desierto,
machacar en hierro frío
y darle voces a un muerto.

Como sabes que te quiero
de mí te quieres vengar,
igual que supe quererte
también te sabré olvidar.

Yo te quise sin querer
me pides que te aborrezca,
no te puedo aborrecer
porque la vida me cuesta.

A mí Dios le estoy pidiendo
que como metas nuevas,
y el que se case contigo
nunca en la vida te quiera.

Corazón mío no llores
no sufras ni tengas penas,
no hay corazón como el mío
que sufre, calla y espera.

Anda niña y comprame
un cariño de verdad,
un cariño que no debes
ni un momento despreciar.

Todas las noches te marchas
sin preguntar si te quiero,
y yo me quedo llorando
porque de ganas me muero.

Cuando te acercas silbando
al hierro de mi balcón,
yo te contemplo rezando
con un nudo en el corazón.

Con este traje de alpaca
y ese sombrero calé,
de las penitas me sacas
que paso por tu querer.

Nadie en tu casa me quiere
yo no se porqué razón,
no encontraras quien te quiera
como a ti te quiero yo.

He visto nacer un lirio
al pié de esbelta palmera,
que le importará a la palma
que el lirio viva o se muera.

Que no pongas más murallas
para no poderte ni ver,
que aunque los buenos se callan
se saben bien defender.

Si a mí me dicen te quiero
no entiendo yo otra razón,
tus ojos son el acero
que parten mi corazón.

La quiero con toda el alma
y tal vez no me querrá,
que el amor que es verdadero
se paga en el mundo mal.

Es hielo la indiferencia
y el odio es mar bravador,
por el agua se navega
pero por el hielo no.

Eres la sola esperanza
que mi corazón conserva,
que triste se pone el campo
cuando sin flores se queda.

Florechitas de los campos
estrellitas de los cielos,
no brilláis como sus ojos
no perfumáis cual su aliento.

La distancia nada es
cuando se ama de verdad,
que donde está el pensamiento
allí el corazón está.

Es la mujer flor nacida
a la orilla del torrente,
pobre flor si de los vientos
el amor no la defiende.

Donde muere una sonrisa
allí acaba lo ideal,
que en donde nace una lágrima
empieza la realidad.

No juegues con el amor
ni con la felicidad,
que espinas tienen las rosas
y rosas tiene el rosal.

Con toda el alma se amaban
cuando los dos se murieron,
eran dos nubes errantes
que unió la muerte de un beso.

Tanto te quiero mi alma
y es tanto lo que en ti pienso,
que en el altar de la Virgen
en vez de verla, te veo.

Cuando estaba en libertad
muchos amigos tenía,
y ahora que me hallo preso
ni a la reja se arriman.

Yo me fié de un amigo
y un amigo me vendió,
si a mí un amigo me vende
de quien me he de fiar yo.

El amor de las mujeres
es como la caña verde,
que si les da el aire en popa
a cualquier lado se vencen.

Aunque vayas y te pongas
delante del altar mayor,
no te han de querer los Santos
como te he querido yo.

Aunque me veas no llores
si hablo con otra mujer,
que los primeros amores
son malos de aborrecer.

Cuanto hay que dirán
salada por ti me muero,
y yo que no te digo nada
yo soy el que más te quiero.

Un canario con cien plumas
no se puede mantener,
y un escribano con una
mantiene casa y mujer.

La limosna de los ciegos
ya no se llama limosna,
que se llaman escaleras
para subir a la gloria.

Amor no digas adiós
que es una palabra triste,
corazones que se quieren
nunca deben despedirse.

El ladrón piensa en el robo
y el asesino en la muerte,
el soldado en la licencia
y yo morena en quererte.

No se puede adivinar
lo que las mujeres sienten,
si te quieren no lo dicen
y si te lo dicen mienten.

Para cantar bien la jota
hay que tener facultades,
si el que canta no las tiene
vale más que no la cante.

Esa mujer que tú tienes
primero la tuve yo,
me alegro que te diviertas
con lo que a mí me sobró.

El rosal cría la rosa
y la clavelina el clavel,
y la madre cría a la hija
y no sabe para quién.

A tú jardín entré por flores
y cinco capullos corté,
y eran los cinco sentidos
que yo puse en tu querer.

No te enamores mocita
del hombre que no ha rondado,
que el que no ronda de mozo
ronda después de casado.

Por cantar la Granadina
a la puerta de un barbero,
me dieron cuatro pesetas
y me cortaron el pelo.

No quiero que a misa vayas
ni a la ventana te asomes,
ni tomes agua bendita
de la mano de los hombres.

Ese niño que tú tienes
la gente dice que es mío,
puedes ponerle mi nombre
pero no mis apellidos.

Que bueno es un cigarrillo
acabando de comer,
sentadito en una silla
y hablando con la mujer.

Tabaco, vino y mujeres
es para la juventud,
que tomándolo en regla
es para el hombre salud.

Los quintos en el Cuartel
se dicen de unos a otros:
"mi novia me esperará
hasta que le salga otro".

Ya se van los quintos madre
ya se va la flor de España,
quedarán cuatro chavales
que no sirven para nada.

Cuando yo era pequeñito
mi madre a mí me decía,
que yo sería soldado
de la cuarta compañía.

Carcelero si es que muero
no se lo digas a nadie,
que estoy sufriendo condena
por maltratar a mis padres.

Carcelero si es que muero
que no me vengan a ver,
que estoy sufriendo condena
por pegarle a una mujer.

Cuando se murió mi abuelo
me dijo que no llorara,
que le cantara una jota
y que nunca lo olvidara.

El río vuelve a su cauce
y la golondrina a su nido,
pero al corazón no vuelve
la ilusión que se ha perdido.

Dicen que los sufrimientos
se conocen en la cara,
a mí me matan los míos
Y no se conocen nada.

Hay flores donde hay espinas
y lobos donde hay corderos,
y donde hay pájaros, halcones
y donde hay amor hay celos.

Al subir mi madre al Cielo
rezando le prometí,
ser tan bueno como ella
para volver a verla allí.

Me metieron en un carrascal
y me llenaron de leña,
pero todo se puede aguantar
por querer a una morena.

Yo me fié de un amigo
y un amigo me vendió,
si un amigo me vende
¿de quién me he de fiar yo?

Cuando estaba en libertad
muchos amigos tenía,
y ahora que me hallo preso
ni a la reja se arriman.

El día que me dejaste
pensaba volverme loco,
pero lo que yo no sabía
es que tú valías tan poco.

Cuando se murió le puse
un pañuelo por la cara,
para que la tierra no toque
boquita que yo besaba.

Aquel que tenga una pena
que se la sufra y que calle,
que cuando yo la tenía
no me la quitaba nadie.

En el cielo manda Dios
y en el infierno quién puede,
y en este mundo señores
el que más dinero tiene.

En el pino canta el cuco,
y en la torre la cigüeña,
y en la iglesia canta el cura
y el borracho en la taberna.

Anoche te vi la cara
con la luz de mi cigarro,
no he visto cara más fina
ni clavel más encarnado.

El querer que por ti siento
no se parece a ninguno,
me cabe dentro del alma
y no cabe en este mundo.

Cada vez que considero
que me tengo que morir,
no quisiera haber nacido
para tan poco vivir.

Siempre dices que me quieres
y que te mueres por mí,
si es verdad que me quieres
por que me haces sufrir.

En los pinares de Soria
canta una tórtola y dice,
que la vida del casado
entra alegre y sale triste.

Para el amor no hay palabras
para decir lo que sentimos,
porque sólo con mirarnos
cuantas cosas nos decimos.

Porque te fuistes al cielo
sin despedirte mujer,
la pena me está matando
porque no te pude ver.

Todos los que tienen penas
se les nota en la cara,
y las mías me están matando
y no se me nota nada.

Aquel que quiera saber
de que color es la pena,
que se quite la camisa
y que se arrime a una colmena.

Ni tu padre ni tu madre
ya no nos dejan querer,
yo les enturbiaré el agua
y se la tendrán que beber.

Si las mujeres pudieran
ascender a Generalas,
habría una dictadura
casi todas las semanas.

Las mujeres cuando nacen
aprenden pronto a llorar,
luego aprenden a hablar mucho
y no aprenden a callar.

No te fies de las mujeres
aunque las veas llorar,
que ellas llorando te dicen
el pago que has de pagar.

Amor que pasa de un año
olvidarlo no es razón,
olvidarlo de palabra
pero no de corazón.

Cuando voy a la taberna
lo primero que pregunto,
si la tabernera es guapa
y el vino tiene buen gusto.

Viva el vino, viva el vino
viva el vino y viva el ron,
y vivan todos los amigos
que están en la reunión.

Las mozas de la cañada
cuando pasan por San Roque,
le rezan un Padre Nuestro
para que nadie las toque.

Todas las mozas le piden
a San Antonio un buen novio,
y yo le pido a San Perico
buena cosecha de mosto.

No te tengas que reír
aunque el dinero te sobre,
yo he visto a un rico vestir
con los desechos de un pobre.

Bárbaros aragoneses
que poco sabeis de cuentas,
ocho y ocho dieciseis
y veinte y cuatro cuarenta.

Debajo de tu ventana
tengo que pintar un tres,
una rosa catalana
y un clavel aragonés.

Si eres para mí leal
y me tienes en memoria,
juro por mí lealtad
de no buscarme otra novia.

Tengo ganas de llorar
que a mí nadie me da un beso,
no tengo padre ni madre
y se lo que vale eso.

Señor Alcalde Mayor
tenga usted la vara tiesa,
que los mozos de este pueblo
tienen muy mala cabeza.

Avenirse compañeros
y haremos un buen parado,
pararemos la viruela
y haremos cigarro y trago.

Te quiero más que a mí vida
más que mi padre y a mí madre,
y si no fuera pecado
más que a la Virgen del Carmen.

El Ebro nace en Reinosa
y desemboca en el mar,
y pasa por Zaragoza
a visitar el Pilar.

Si te pega tú marido
no te tienes que enfadar,
te pega porque te quiere
y porque te quiere pegar.

Yo ya se que me has de dar
solimán para que yo muera,
No se que gusto tendrás
que se me coma la tierra.

Una vieja en un corral
se la miraba y decía,
cuantas veces habrá entrado
el cañón de artillería.

Un beso mitad los moros
serrana te voy a dar,
y si es poco el regalo
me lo devuelves y en paz.

Hermosa clavelinera
que tienes en la ventana,
si la riegas por la noche
claveles tendrás mañana.

Lo que siento por ti maña
no se puede comparar,
con lo que quiero a mi madre
y a la Virgen del Pilar.

Las mocitas cachivanas
se suelen enamorar,
de gamberros como ellas
y palos suelen llevar.

La mujer que sale buena
es más dulce que la miel,
pero la que sale mala
amarga como la hiel.

La mujer que sale mala
ni reñirle ni pegarle,
echarla a un barco roto
y la mar que se la trague.

Yo he visto a un hombre de bien
acostarse bueno y sano,
y levantarse al amanecer
con una flauta en la mano.

No tires piedras cobarde
que el tirar es cobardía,
hecha mano a tu flauta
y yo echaré a la mía.

El hombre que al casarse
se llevara como un don Juan,
lo odiará la mujer
y los hijos que vendrán.

Yo me enamoré de noche
y la luna me engañó,
otra vez que me enamore
de día y de noche no.

El sol ha salido triste
y dicen que le falta un rayo,
la hermosura de tu cara
puede salir a buscarlo.

A la otra parte del Ebro
tengo una tía y un tío,
que me daban de comer
pagando de mi bolsillo.

Mocita si vas al prado
cierra bien la portillera,
que hay un toro muy bravo
y puede entrar en tu pradera.

Dame de tu pelo rubio
cuerdas para mi guitarra,
que se me ha roto la prima,
segunda, tercera y cuarta.

Borracho me acosté anoche
y borracho me levaté,
será castigo de Dios
que estoy borracho otra vez.

Válgame Dios de los cielos
que grande es la pena mía,
he caído dentro de un pozo
y no encuentro la salida.

A la Virgen del Rosario
le tengo que regalar,
una cadenita de oro
por la salud que me da.

Tres fiestas hay en el año
que relucen más que el sol,
Corpus Christi y Jueves Santo
y el día de la Ascensión.

El ruiñeñor atrevido
le dijo a la busquereta,
adonde tienes el nido
en una zarza escondido.

Si vienes a mi molino
salada te moleré,
te recogeré la harina
y no te molturaré.

A la mujer la comparo
lo mismo que a la cerveza,
que quitándole el tapón
se la va la fortaleza.

Me embarqué en una avellana
por ver lo que había dentro,
estaba el sol y la luna
y las mudanzas del tiempo.

Como quiere el hombre pobre
tener la mujer bonita,
como el dinero es tan noble
anda el rico y se la quita.

Tú dices que no me quieres
y me vienes a buscar,
como el agua busca al río
y el río busca a la mar.

Pajarito, pajarito no te comas,
no te comas las cerezas,
que si te tiro y te mato
después no vengas con quejas.

Cuando paso por tu calle
llevo pan y voy comiendo,
para que no digan tus padres
que de verte me mantengo.

Cuantas veces me jurastes
que a mí sólo me querías,
y cuanto más, más te creía
tu por otro me has dejado.

Si te encuentro en la calle
no pases sin hablarme,
es grande el querer que te tengo
que la vida podría costarme.

La sangre que hay en mis venas
se está volviendo veneno,
desde el día que tú me dejastes
por otro con más dinero.

Una mujer me pidió
amor, cariño y dinero,
amor, cariño le di
pero dinero no tengo.

Caminito de Antequera
preso llevan a un gitano,
porque se ha encontrado un burro
antes de perderlo su amo.

Una rosa en un rosal
tiene mucha fantasía,
viene el viento y la deshoja
y ya está la rosa perdida.

Que tiene la jota madre,
madre que tiene la jota,
que hace llorar a los viejos
y alegra a la gente moza.

La primera entradita
que el galán tiene,
buenas noches señores
tengan ustedes.

Esta noche pasada
parió la zorra,
veinticuatro zorritos
con capa y gorra.

El que tiene una viña
cerca de un camino,
cada uno que pasa
coge un racimo.

Arrímate bailador,
arrímate que no pecas,
bailador que no se arrima
es comer el pan a secas.

El Señor Gobernador,
me han asegurado que es
campechano y justiciero
como buen aragonés.

Entre mi morena y yo
tenemos un trato hecho,
primero morir los dos
que descubrir nuestro pecho.

Yo conocí a una mujer
que llorando decía,
que si la olvidaba yo,
de pena se moría.

Mocito si piensas casarte
no engañes a tu mujer,
porque si ella se entera
llevarás las de perder.

Mocita después de casada
no engañes a tu marido,
que si no te portas bién
puedes llevarte un castigo.

Si es que tienes dinero
no tendrás dificultad,
todo lo conseguirás
de este mundo embustero.

Dejate de festear
si la novia no te quiere,
ponte de carita al sol
como aquel que frío tiene.

Si me tengo que casar:
hija que no tenga madre,
porque la suegra y la nuera
siempre están dale que dale.

Cuatro vamos en la ronda
y los cuatro liberales,
que salgan conservadores
aunque sean a millares.

Dicen que el vino divierte
al hombre que está amargado,
muchas veces lo he tomado
para conseguir aborrecerte,
y hasta el vino me ha engañado.

Un hombre debe saber
que la mujer no es esclava,
que el día que te casabas
jurastes quererla bien,
pero no que la comprabas.

Vete mujer de mi vera
que ya no puedo quererte,
aunque llorando vinieras
antes llamaría a la muerte,
tú eres mala compañera.

Los hijos bien educados
como suele suceder,
aman mucho a sus padres
y cuando llegan a viejos,
no los dejan padecer.

El dinero es un metal
que ni los perros lo quieren,
pero en cambio las mujeres
por el dinero se van,
con el hombre que no quieren.

Aun doctor le pregunté
la medicina que había,
y él me dijo que sufría
desprecio de una mujer,
y curarme no podía.

Quien con su madre se ensaña
el castigo que merece,
es que Dios le dé algún hijo
y salga de su calaña,
el castigo que merece.

Casi todos se originan
los celos de los amantes,
más que por lo que ellos ven
por todo lo que imaginan,
los celos de los amantes.

El que no haya padecido
de amores ni desengaños,
que diga que no ha vivido
porque el amor tiene clavos,
que despiertan el sentido.

Yo no quisiera quererte,
quererte como te quiero,
mira si es mala mi suerte
que olvido lo que yo siento,
y no puedo yo aborrecerte.

Desde que te he conocido
he perdido la razón,
el corazón y el sentido
pero no mi condición,
por eso no me he perdido.

!Ay! dice un refrán verdadero
el que no es agradecido,
tampoco fue bien nacido
aunque naciera de nuevo,
del mundo era aborrecido

En Linares había un minero
que en la mina no cantaba,
sólo cantaba al regreso
cuando a su casa llegaba,
¡ay! que a su Virgen de Linares.

Como el vino de Jerez
tus besos tienen solera,
anda y bésame otra vez
que emborracharme quisiera,
con esos labios mujer.

Diviértete lo que quieras
que yo con llorar descanso,
que puede ser que algún día
que tus risas se vuelvan llanto,
y mis llantos alegrías.

Al Campo Santo me fui
y conté los nichos que había,
y al que hacía veintitrés
oí una voz que decía:
"he muerto por tu querer".

Yo aprendí a ser feliz
viviendo de fantasía,
el mundo es tan embustero
que ha vendido su alegría,
por un puñado de dinero.

Porque seguiré bebiendo
si tengo las mismas penas,
si a mí el vino no me quita
ese querer que le tengo,
a esa mujer maldita.

Fue una mujer maldita
la que me enseñó a querer,
me hizo perder la cabeza
y la tuve que aborrecer,
Dios mío cuanto me pesa.

Amigo ten tú cuidado
que hay dos clases de mujeres,
las que viven del pecado
y las que sólo te quieren
con amor puro y honrado.

Por tú falta de talento
serrana estas maldecida,
cambia el sol por viento
y ahora te pasas la vida,
llena de remordimiento.

Lo que son las penas más
tus ojos lo están viendo,
tú no tienes sentimiento
y te sirve de alegría,
de verme pasar tormento.

El que presume de sabio
de nada le vale saber,
si tropieza una mujer
que sin despegar los labios,
vuelve al sabio del revés.

Un fandanguillo yo canto
pensando en la madre mía,
quiero consolar su llanto
para que de nuevo sonría,
y por mí no sufra tanto.

No tires más indirectas
ni hables mal por detrás,
que te puedo demostrar
a la hora que tú quieras,
que tú no vales pa na.

El hombre que se apasiona
en querer a una mujer,
hasta su casa abandona
y luego se viene a ver,
como el rey sin su corona.

Un año después de muerta
la tierra me preguntó,
que si la había olvidado
y yo le dije que no,
porque estaba junto a ella.

Carme Bachero i Herrando (Arreplegades per Ruth Martínez i Ros)

Se oye un ruido en el cielo
líbrame mi majestad,
Sagrada Virgen del Carmen
Santísima Trinidad.

Casada la mal casada,
y a mí quien me mal casó,
me mal casaron mis padres
por ser una boba yo.

Para contar al revés
es gracia de cada uno,
y siete y seis y cinco
y cuatro, tres, dos y uno.

Hermoso sol de los soles
en donde estabas ayer,
que mis ojos te miraban
y no te han podido ver.

Puñetero bacalao
me caguen toda la pesca,
toda la noche a remojo
y salado que salado.

Ese pañuelo que llevas
al cuello tan florecido,
quítatelo y dámelo
que al tiempo ha de ser mío.

Anda niña y vete sola
cara, cara te lo digo,
no me han criado mis padres
para casarme contigo.

Y ese pañuelo que llevas
me da ganas de llorar,
la palabra que me distes
al ver que me has de olvidar.

Estrellita marinera
tú que vas de cara al Norte,
dime si podré pasar
a Zaragoza esta noche.

Ese pañuelo que llevas
al cuello lleno de flores,
quítatelo y dámelo
para un principio de amores.

Y a San Juan lo bautizaron
en la pila de Sevilla,
y de nombre le pusieron
San Juan el Evangelista.

Castillito de Lucena
es de piedra y durará,
más durará mi palabra
que de mi pecho saldrá.

Las madres son las que lloran,
que las novias no lo sienten,
se quedan cuatro enchufados,
que con ellas se divierten.

Mamita me voy a Cuba
y echeme una bendición:
"ángeles que te acompañen
hijo de mi corazón".

Siete años te he esperado
y siete te esperaré,
si a los catorce no vienes
yo monjita me pondré.

Argelita medio mundo
y Ludiente el mundo entero,
el purgatorio el Castillo
y Villahermosa el infierno.

Esta es la calle Mayor
donde juegan a pelota,
donde se pierden los tantos
de mirar a Generosa.

A la puerta de un molino
me puse a considerar,
las vueltas que da la muela
y las que ha podido dar.

Madre me quiere poner
un molino de la harina,
para ver las chicas guapas
cuando vienen a moler.

Cuatro esquinas tiene el horno,
cuatro la carnicería,
y cuatro la de mi cama
que duerme la novia mía.

Sola soy, sola nací,
sola sin padre ni madre,
yo como siempre voy sola,
la soledad me acompaña.

En enero no hay claveles
porque los marchita el hielo,
en tu cara si que hay
porque lo permite el cielo.

En el pinar nacen pinos,
rosas en los rosales,
de tu boquita del cielo
nacieron todos mis males.

Cançons de Batre: Carme Bachero i Herrando

Ventant el blat, any 1988. Foto: **Fructuós Cano i Bagán**.

Que peones, que peones,
que peones que serán,
hoy que bien se bebe el vino
y el trigo derecho al bançal.

Ya vienen los segadores
de segar por esos campos,
de beber agua de balsa
toda llena de gusanos.

Segadora, segadora,
que aborrecida te ves,
todo el día en el rastrojo
y sin agua para beber.

Si quieres ser trillador
tienes que seguir corriendo,
por los altos y los bajos
por las orillas y el medio.

Unos trillan por la paja,
otros trillan por el grano,
y otros, dale que te dale,
sólo trillan por el tamo.

<p>Carpintería LA SAERA Domingo Salvador Martínez Rosa Elina Villach Vicent C/ Cavallers, 17 Tel. Taller: 964 38 11 72 Tel. Particular: 964 38 03 96 LLUCENA</p>	<p>PAPELERÍA - LIBRERÍA SALVADOR Camí de Sant Vicent, 1 Tel. 964 36 19 69 L'ALCORA</p>	<p> CAIXA RURAL CREDICOOP C/ Sant Blai, 24 FIGUEROLES</p>
<p> Panaderia Pastisseria J. Martínez C/ Sant Blai, 29 FIGUEROLES</p>	<p> HOTEL EL PRAT Tel. 964 38 02 03 LLUCENA</p>	<p>Complejo SUSAN-2 Salón Bodas y Banquetes Local Climatizado Tel. 964 320151 – 32 02 26 Oficina Castelló c/ Ruiz Zorrilla VALL D'ALBA</p>
<p>Muebles VAYA C/ Sant Antoni 26 (Llucena) Rvdo. Fco. Paús Ortiz, 2 (l'Alcora) Tels. 964 38 00 50 - 36 18 50 LLUCENA</p>	<p> Ajuntament Figueres</p>	<p> Amics de l'Alcalatén</p>
<p> TV CASTELLÓN RETRANSMISIONES S.L. C/ Ruiz Vila, 17 A 1º Tel. 964 72 31 72 CASTELLÓ</p>	<p>VICENTE PAZOS BLANCO Inspector Ministerio de Cultura (Jubilado) VILA-REAL</p>	<p>BAZAR DOLORES Electrodomésticos en General RAFAEL MIRALLES Fotógrafo: Bodas, Bautizos y Comuniones C/ Cavallers, 18 Tel. 964 38 00 78 LLUCENA</p>